

Vývojová psychologie a variabilita

PhDr. Pavla Presslerová, Ph.D.

KONZULTAČNÍ HODINY A KONTAKT:

“ **PhDr. Pavla Presslerová, Ph.D.**

“ **Email: pavla.presslerova@pedf.cuni.cz
pavla.presslerova@centrum.cz**

Konzultační hodiny:
dle dohody po emailu,
místnost M409

Synonyma

- ▶ Vývojová
- ▶ Biodromální
- ▶ Life-span
- ▶ Psychologie životního cyklu

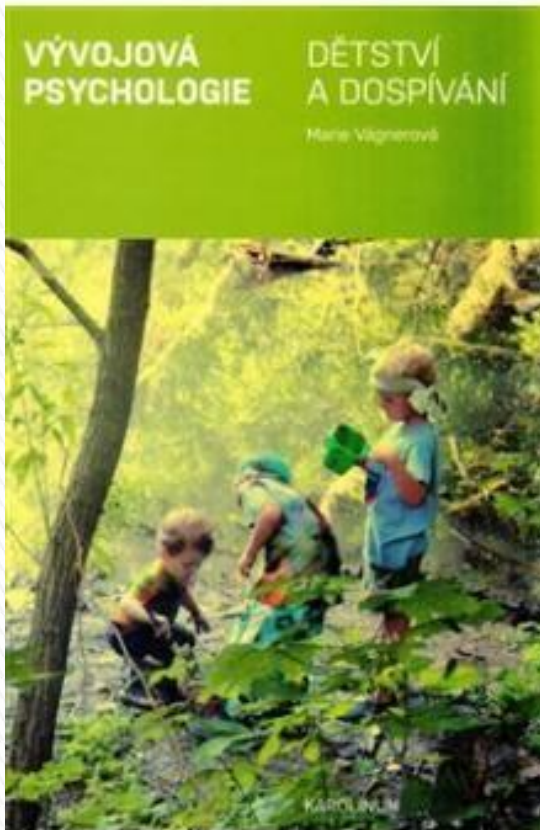

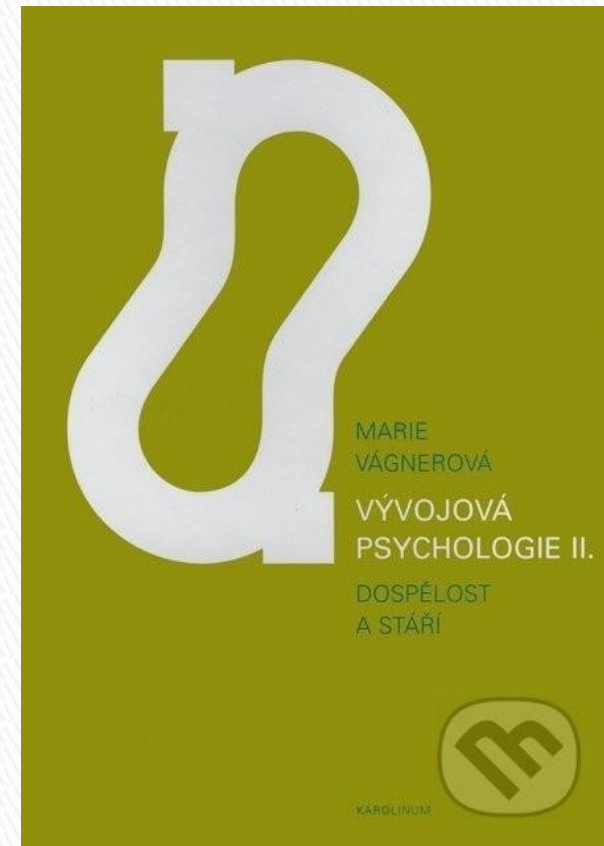
K ČEMU MŮŽE BÝT PRO UČITELE ZNALOST
ONTOGENETICKÉ PSYCHOLOGIE UŽITEČNÁ? >>

ZÁKLADNÍ LITERATURA – DOPORUČENO PROSTUDOvat KE ZKOUŠCE

Vágnerová, M: Vývojová psychologie
I. Dětství a dospívání. Praha:
Karolinum, 2012.

Vágnerová, M: Vývojová
psychologie II. Dospělost a stáří.
Praha: Karolinum, 2007.

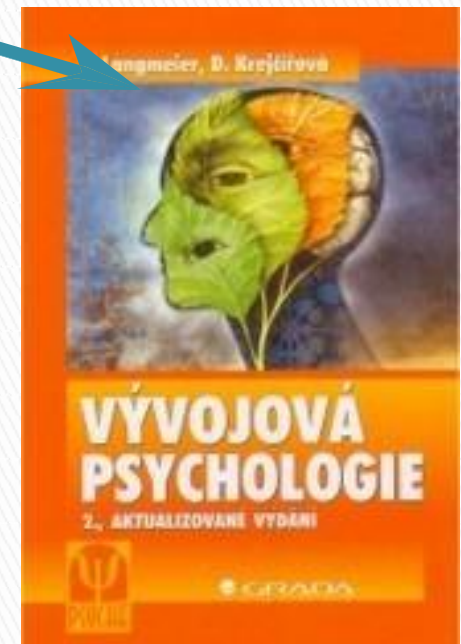
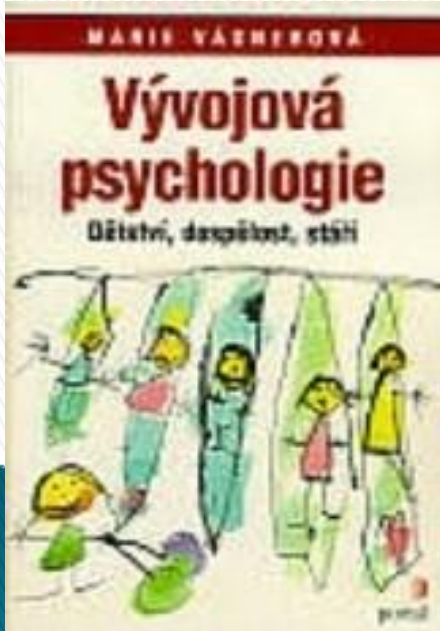

ZÁKLADNÍ LITERATURA – DALŠÍ PŘEHLEDOVÉ PUBLIKACE

Vágnerová, M.: Vývojová psychologie. Dětství, dospělost a stáří. Praha, Portál 2000.

Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Praha, Grada 1998.

2. aktualizované vydání - 2006)

Vývojová psychologie

Kateřina Thorová

Proměny lidské psychiky od početí po smrt

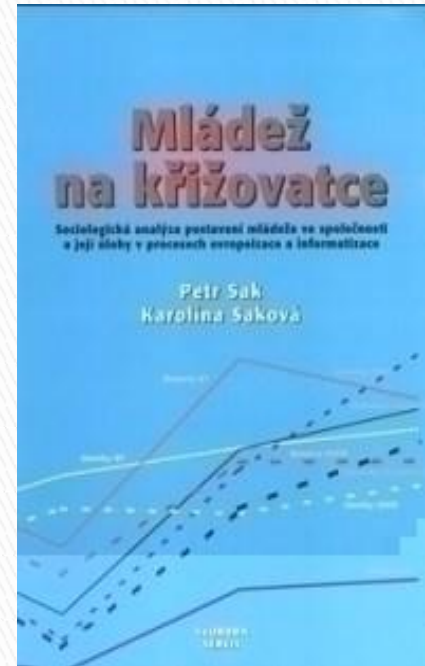
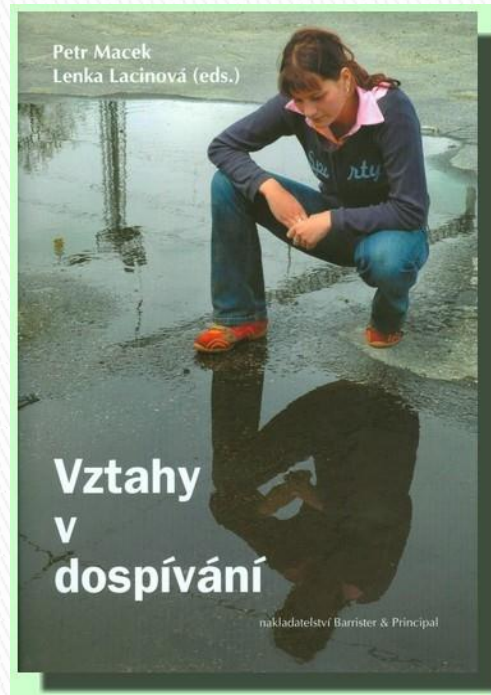

**Thorová, K.: Vývojová
psychologie. Praha: Portál,
2015.**

Říčan, P.: Cesta životem. Praha: Portál, 2004.

STUDIJNÍ LITERATURA – adolescence

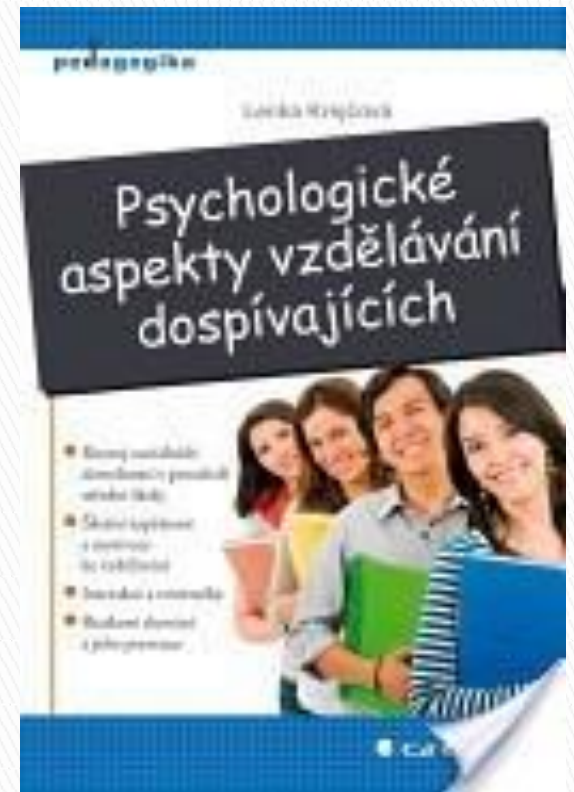
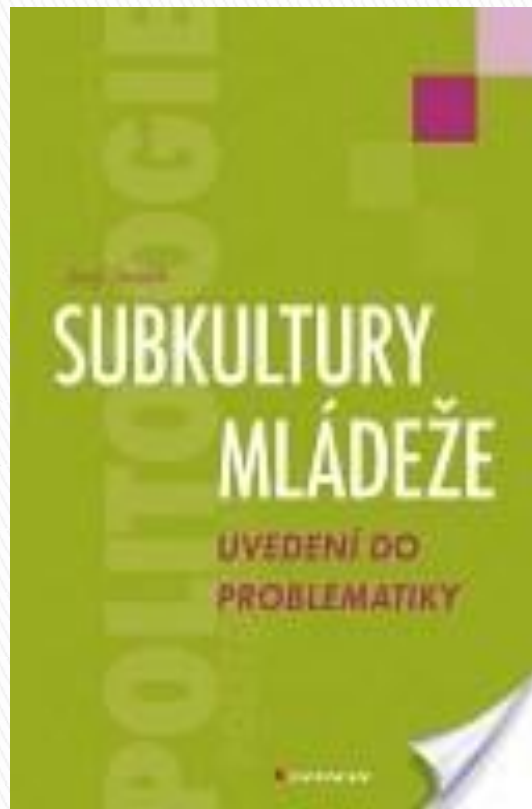
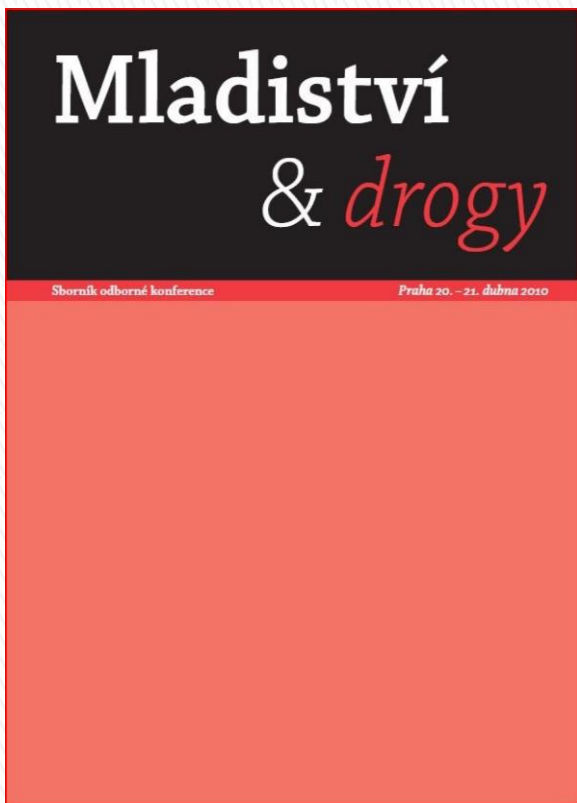

Macek, P. (2003): **Adolescence**. Portál, Praha

Macek, P., Lacinová L. (2012): **Vztahy v dospívání**. Barrister&Principal, Brno

Sak P., Saková, K. (2004): **Mládež na křižovatce**. Svoboda Servis, Praha.

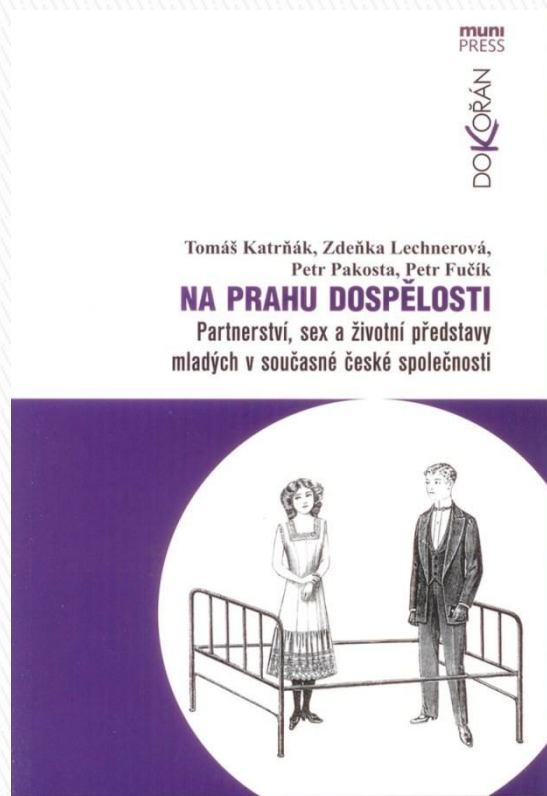
Sak P. (2000): **Proměny české mládeže**. Petrklíč, Praha.

<http://konference.sananim.cz> –k dispozici celý sborník příspěvků

Smolík, J.: **Subkultury mládeže**. Uvedení do problematiky. Praha:Grada 2010.

Krejčová, L. : **Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících**. Praha:Grada 2011.

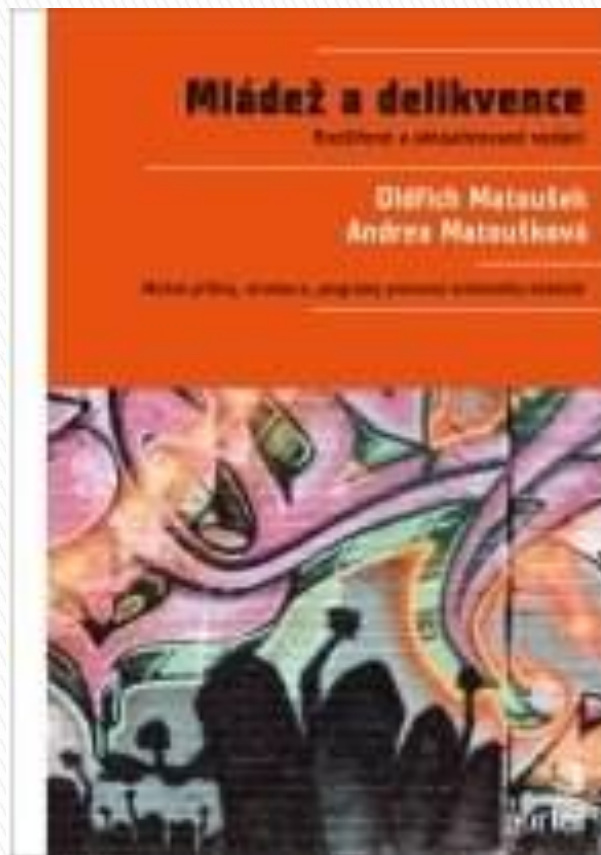
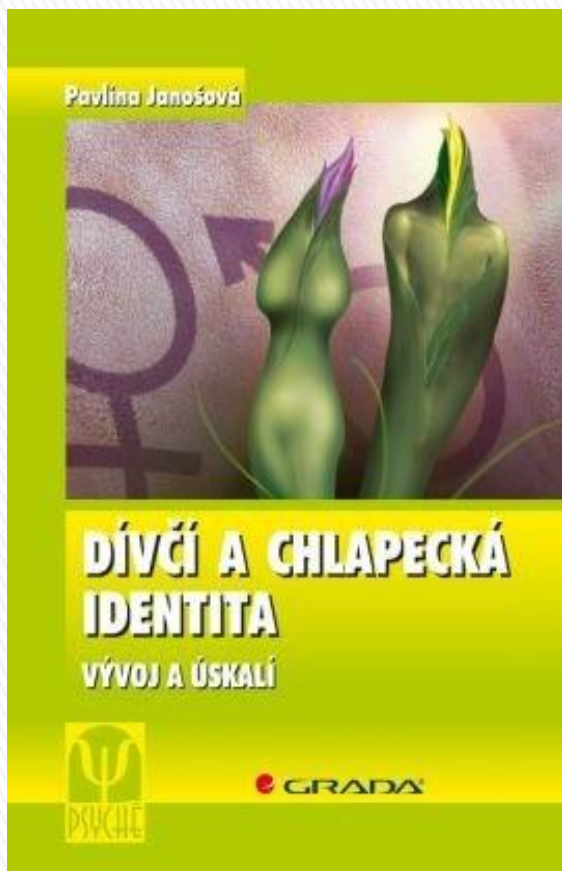

Kriegelová , M.: **Záměrné sebepoškození v dětství a adolescenci.**

Praha:Grada 2008.

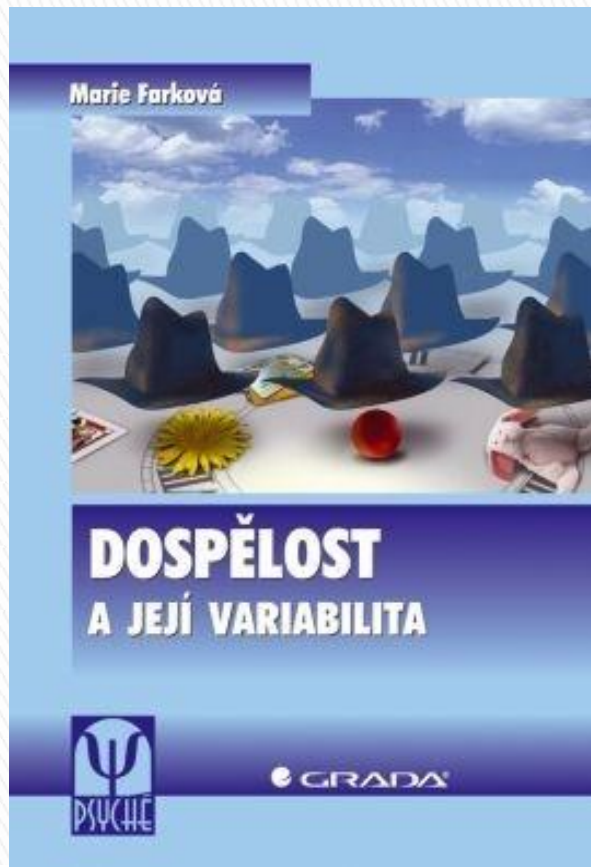
Katrňák, T.: **Na prahu dospělosti.** Brno:Dokořán, Masarykova univerzita 2010.

Miovský, M. a kol. : **Primární prevence rizikového chování ve školství. Praha, Togga 2010** - ke stažení na www.adiktologie.cz/monografie

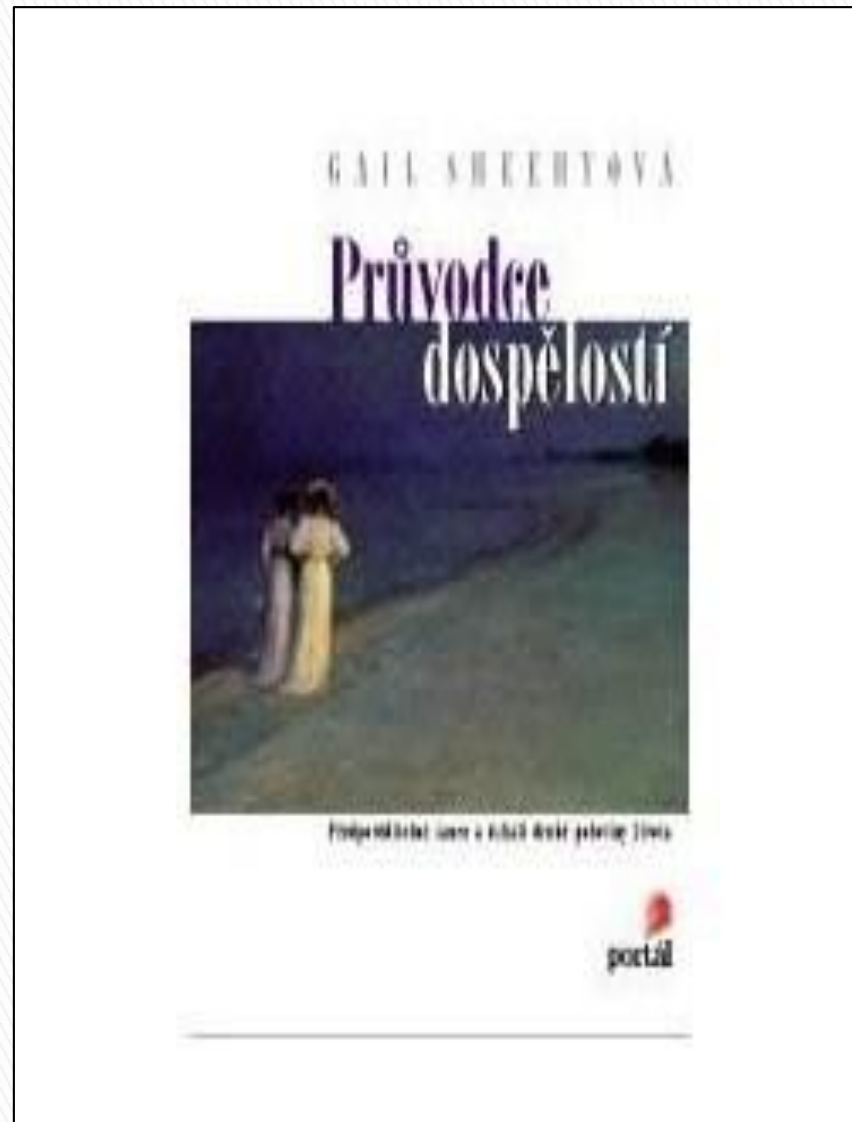
- Janošová, P. **Dívčí a chlapecká identita**. Praha: Grada 2008.
- Matoušek, O, Matoušková A.: **Mládež a delikvence**. Praha:Portál 2011.
- Carr-Gregg, M.: **Psychické problémy v dospívání**. Praha:Portál 2012.

Studijní literatura – dospělost

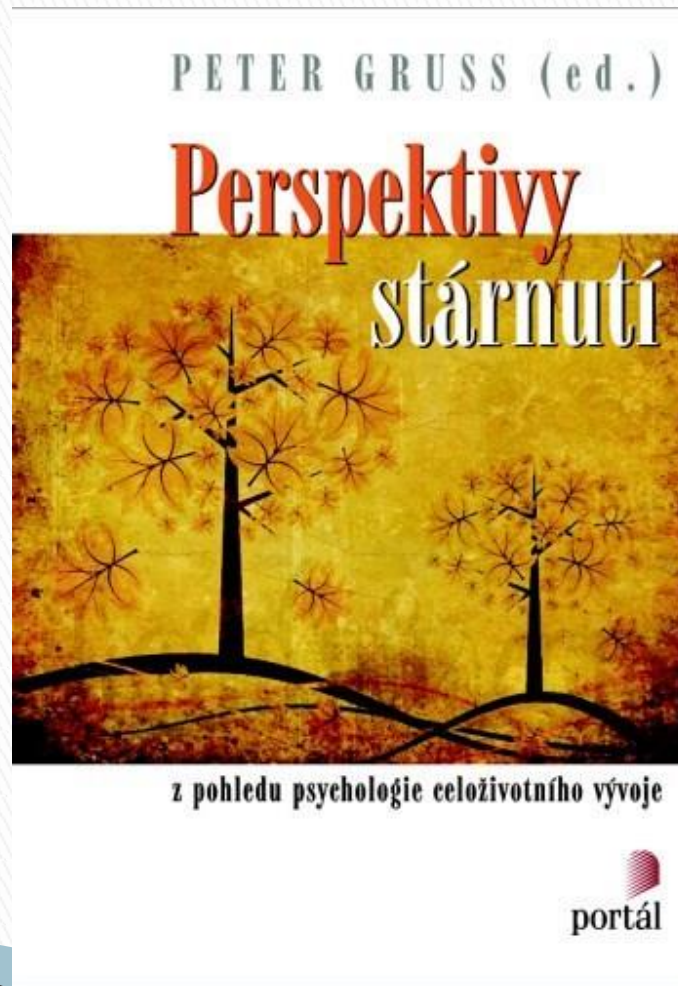
► FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada, 2009

“ **SHEEYOVÁ, G.** *Průvodce dospělostí: šance a úskalí druhé poloviny života.* Praha: Portál 1999

Studijní literatura – stáří

- ▶ GRUSS P. (ed.) *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009.

- ▶ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010.

Karel Čapek

*„Mladá generace má pocit, že s ní
přichází lepší svět.*

*Stará generace má pocit, že s ní ten lepší svět
odchází.“*

PRAVDA? KLIŠÉ? NAŠE SOCIÁLNÍ KONSTRUKTY?

VYMEZENÍ A PŘEDMĚT ONTOGENETICKÉ PSYCHOLOGIE

Předmět ontogenetické psychologie

- ZÁKLADNÍ, TEORETICKÁ DISCIPLÍNA

= poznání souvislostí a pravidel vývojových proměn v psychice

= studium změn v chování a prožívání v časovém průběhu

Psychický vývoj = proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností v rámci celé osobnosti (celistvé).

Cíle ontogenetické psychologie

Langmeier (2006):

- popis a charakteristika změn typických pro určité období
- základ pro odvození obecných zákonitostí vývoje psychiky: zkušenost
- různé vývojové teorie
- Nutná kritická reflexe

Základní pojmy

▶ FYLOGENEZE

▶ ONTOGENEZE

▶ ANTROPOGENEZE

▶ AKTUÁLNÍ GENEZE

Změny

- ▶ Evoluční
 - ▶ X
- ▶ Involuční

- ▶ Zrání
 - ▶ X
- ▶ Učení

KVALITATIVNÍ X KVANTITATIVNÍ

3 hlavní oblasti psychického vývoje

- 1) **Biosociální vývoj** – tělesný vývoj, proměny s ním spojené; i např. kulturně podmíněné postoje k vlastnímu tělu
- 2) **Kognitivní vývoj** – psychické procesy podílející se na lidském poznávání (myšlení, rozhodování, učení)
- 3) **Psychosociální vývoj** – proměny způsobu prožívání, osobnostních charakteristik a mezilidských vztahů; sociální pozice

Obecné znaky psychického vývoje

- ▶ **Zákonnitý proces**, posloupnost navazujících vývojových fází. Pořadí změn, které jsou pro jednotlivé fáze typické, se řídí zákonitostmi – je stabilní a nelze je měnit.
- ▶ **Celistvý proces**
- ▶ **Kontinuum** postupných změn (diferenciace a integrace)
- ▶ **Není zcela plynulý a rovnoměrný**
- ▶ (přípravné fáze, latence, vývojové skoky, senzitivní fáze, vývojové krize)
- ▶ **Individuálně specifický**

Deskriptivní × explanativní vývojová psychologie

- ▶ – deskriptivní vývoj.psych. – popis vývoje
- ▶ – vychází z pozorovaného
- ▶ – tvrdá data
- ▶ – explanativní v.p. – vysvětlení, proč to tak je
- ▶ – pracuje s klinickým dítětem
- ▶ – zabývá se vnitřním prožitkem

Metodologické přístupy ontogenetické psychologie

- ▶ **Longitudinální studie** (podélný přístup)
- ▶ **Cross section studie** (příčný přístup)
- ▶ **Semilongitudinální**
- ▶ + **Retrospektivní** (anamnestický),
prospektivní (katamnestický)

Nejčastější spor?

▶ NATURE X NURTURE

INTEGRACE

DETERMINANTY PSYCHICKÉHO VÝVOJE

- ▶ ENVIRONMENTÁLNÍ KONCEPCE
- ▶ NATIVISTICKÉ KONCEPCE
- ▶ – biologické vlivy (dědičnost, vrozenost)
 - ▶ X
- ▶ vlivy prostředí (sociální, kulturní)
- ▶ + autoregulace, aktivita jedince

PERIODIZACE PSYCHICKÉHO VÝVOJE

- ▶ Prenatální období
- ▶ Novorozenecké období
- ▶ Kojenecké období
- ▶ Batolecí období
- ▶ Předškolní věk
- ▶ Mladší školní věk
- ▶ Starší školní věk (srov. pubescence, časná adolescence)
- ▶ Adolescence (časná, střední pozdní)
- ▶ Dospělost (raná, střední, starší)
- ▶ Stáří (rané, pravé)

Ontogeneze, rané dětství

Ontogeneze –
individuální

věk

vývoj jedince

- 1) prenatální stádium
- 2) perinatální stádium
- 3) postnatální stádium
 - novorozenecké období
 - kojenecké období
 - batolecí období
 - mladší předškolní

početí – porod
období porodu
narození – smrt
1. měsíc

1. rok

1 – 3 roky

přibližně do 4 let

Prenatální období

- ▶ období mezi početím a narozením dítěte (asi 40 týdnů, 10 lunárních měsíců)
- ▶ fyziologický vývoj:
 - 3 fáze: (tzv. gestační věk)
 - oplodnění a vytvoření zárodku (3 týdny) – uhníždění blastocysty – germinání obd.
 - embryonální období (4. – 12. týden)
 - vytvořeny základy orgánů, zárodek citlivý na teratogenní vlivy, od cca 9. týdne aktivita měřitelná EEG
 - fetální období (od 12. týdne do porodu)
 - orgány dotvořeny, začínají se ujímat fce
 - základy psychického vývoje

Prenatální období

- ▶ Psychologické aspekty – intrauterinní
 - chování dítěte:
 - příprava na činnosti, které budou nutné pro přežití a interakci s okolním zevním světem
 - aktivita
 - jednoduché formy učení (např. sluchové podněty)
 - schopnost sociální interakce (interakce matka – plod, plod – matka)
 - emotivita
 - Je individuálně specifické (temperament)
 - dobrý psychický stav matky je pro základy psychiky dítěte významný

Prenatální období

- ▶ jak se dítě připravuje na svět, tak se svět (rodiče) připravují na dítě
 - význam dítěte pro rodinu
 - očekávání rodičů, co rodina od dítěte očekává
 - co dítěti poskytuje v oblasti psychologických aspektů?

- ▶ rizika a úskalí:
 - problémy v prenatálním období (očekávání a pozitivní aspekty vs. nemoc, stres, špatné materiální podmínky, vztahy...)
 - „rizikové“ rodičovské skupiny (nechtěné těhotenství, věk, sociální status, psychické obtíže, rizikové těhotenství – sups. nedonošenost, spontánní abort – cca 13 %)

Prenatální období

jak zajistit optimální vývoj

plodu:

- profesionální prenatální péče
- správná výživa
- dostatečný odpočinek
- přiměřený váhový přírůstek
- pravidelné cvičení
- pozitivní emoční stav matky
- věk matky a její zdravotní stav

ohrožení optimálního vývoje plodu:

- konzumace alkoholu
- kouření
- návykové látky
- infekční onemocnění během těhotenství (např. zarděnky, syfilis, herpes, AIDS)
- některé léky (např. sedativa, hormonální léky, antihistaminy)
- radiace

Prenatální období

Přínos rodičovství:

1. generativita, předávání, náplň života
2. emoční uspokojení, rozvoj vztahů
3. rodičovská identita, znak dospělosti
4. pouto mezi rodiči
5. radost, zábava, volný čas, výzva

Poskytuje dítěti:

1. bezpečí, jistota, vztah
2. podněty
3. řád, smysluplnost světa
4. otevřená budoucnost
5. sebepojetí, identita

Pre-perinatální období

Příprava rodičů na narození dítěte

- předporodní kurzy
- přirozený porod
- psychologická příprava na porod (ovlivnitelnost emocemi) – nejen matky, ale také otcové
- aktivita plodu jako faktor úspěšného porodu

- v současné době dítě po porodu s matkou na pokoji 24 hodin denně (rooming in)
- kurzy: pomoc matkám k porozumění psychice novorozeněte, učení se rozpoznávání stavů bdělosti, rozumění signálům jeho potřeb atd.

Perinatální období

- ▶ Porod
- ▶ Aktuální diskurz – „humanizace“ porodnictví
- ▶ Téma bolesti a jejího tišení

- ▶ 3 doby porodní :
 - ▶ 1. – otevírací
 - ▶ 2. – vypuzovací
 - ▶ 3. vypuzení, porod placenty

Novorozenecké období

- ▶ příchod na svět – nesmírná zátěž pro dítě

Faktory podporující adaptaci na změněné podmínky:

- ▶ účast otce/rodinného příslušníka u porodu
- ▶ tzv. přirozený porod (Le Boyer)
- ▶ nepřerušení kontaktu mezi matkou a dítětem (zvýšená vigilita dítěte po narození)
- ▶ kojení (nejen faktor výživy, ale psychologické aspekty – vztah)

Vývoj předčasně narozených dětí

- ▶ problém u předčasně narozených dětí – změna prostředí, na kterou ještě není dítě biologicky ani psychologicky připraveno
- ▶ Cca 350–400 extrémně nedon. dětí /ročně (pod 1 kg, do 26. týdne těh.)
- ▶ nedonošené děti:
 - labilnější, dráždivé, méně reaktivní na smyslové i sociální podněty, později důležité vývojové mezníky – korigovaný věk
 - jako sociální partner méně srozumitelný a předvídatelný
 - inkubátor
- ▶ rodiče:
 - strach, bezmocnost, neadekvátnost, deprese
 - nemožnost se o své dítě plně postarat, ochránit ho
 - při dlouhém odloučení možnost výskytu pocitu nereálnosti dítěte

Novorozenecké období

- ▶ první měsíc života, adaptace
- ▶ stav spánku (20 hod.) a bdění, různé přechodné stavy
- ▶ vzrušení – projev křikem
- ▶ vyvinuty všechny základní nepodmíněné reflexy
 - hledací, sací, mrkací, polykací, vyměšovací, obranné, orientační, úchopové, polohové
- ▶ vyspělé i všechny smysly
 - zrakové vnímání:
 - nízká zraková ostrost
 - rozlišování základních tvarů, barev (přednost ostrým kontrastům, složitým vzorcům)
 - už v prvních dnech si dítě pamatuje obličej své matky

Novorozenecké reflexy

- ▶ jsou řízeny z mozkového kmene a jsou aktivovány přímými impulzy.
- ▶ **Sací a pátrací reflex:** Zajišťuje příjem potravy, je životně důležitý. Dítě ho má procvičen už z dělohy, kde si běžně sálo třeba vlastní paleček. Nejsilnější je tento reflex první půlhodinku po porodu. I proto je tak důležité, aby miminko zůstalo u matky a aby došlo k prvnímu přísátí k prsu.
- ▶ **Plazivý reflex:** Položíme-li bezprostředně po porodu miminko matce na břicho a podpíráme-li mu zespoda nožky, dítě se samo doplazí k bradavce. Reflex odezní během několik týdnů.
- ▶ **Chůzový reflex:** V prenatálním období zajišťuje, že se dítě nožkou odráží od stěny dělohy, kdykoliv se jí dotkne chodidlem. Pokud po porodu miminko chytíme pod pažemi tak, aby se nohama dotýkalo pevné podložky, okamžitě napodobí chůzi. Během osmi týdnů tento reflex vyhasne.
- ▶ **Úchopový reflex** u rukou i u nohou: Dotkneme-li se dlaně nebo chodidla novorozence, automaticky stáhne prstíčky rukou do úchopu.
- ▶ **Moorův (úlekový) reflex:** Při nečekaných zvucích nebo při změně polohy dítě prudce symetricky rozhodí ruce a nohy.

Novorozenecké období

- ▶ sluchové vnímání
 - nejlépe vyvinuté
 - přednost některým zvukům před jinými (preference vyššího ženského hlasu)
- ▶ hmat
 - novorozenci mají rádi teplo a dotek
 - hmatem se dítě uklidňuje (sání prstů od 24. týdne těhotenství)
- ▶ čich
 - do 6ti dnů po porodu poznává dítě svoji matku
- ▶ chuť
 - rozlišení všech základních chutí již prenatálně
 - přednost sladkým tekutinám

Novorozenecké období

▶ motorika

- oproti jiným mláďatům značně nezralá, odkázán na péči okolních osob
- reflexivní pohyby za účelem ochrany a přežití
- během 1. měsíce života získává kontrolu nad několika reflexy

▶ schopnost novorozence učit se

- chování aktivní a autonomní
- jednotlivé myšlenkové pochody
- učí se aktivně vyhledávat příjemné a vyhýbat se nepříjemnému
- objevuje existenci vztahu mezi vlastním chováním a následky tohoto chování (základy pro pochopení principu kauzality)

▶ pozornost novorozence krátkodobá

Novorozenecké období

- ▶ prosociální chování novorozence
 - živější reakce na lidský hlas (vysoký ženský) než na jiné zvuky
 - zájem o lidský obličej
 - úchopový reflex silnější na prst než cokoliv jiného
 - identifikace matky dle čichu
 - plazivé reflexní pohyby živější, když leží na lidském těle
 - predispozice k napodobování jednoduchých mimických výrazů
 - k dispozici všechny základní mimické výrazy emocí → tyto výrazy nejdříve pozoruje, poté bezděčně napodobuje
 - synchronie pozornosti a afektu mezi matkou a novorozencem – soulad navzájem zaměřené pozornosti a sdílených emocí (libost, vzrušení, uklidnění)

Novorozenecké období

- ▶ predispozice k pečovatelskému chování
 - lze vyzorovat již u dětí v mladším školním věku
 - intuitivní rodičovství (Papoušek)
 - reakce dospělých na dítě jsou kratší než při úmyslných zcela vědomých reakcích, ale delší než zcela nevědomé reakce
- ▶ interakce rodiče s dítětem specifická
- ▶ intuitivní rodičovské chování
 - hlas, intonace – matka své výrazy přehání
 - jednoduché vyjadřování – omezený repertoár výrazových projevů
 - opakování výrazů se značnou stereotypií a rigiditou
 - pohledy (navázání očního kontaktu)
 - vzdálenost (20 – 25 cm)
 - + výzkumy o změnách na mozku

Synchronie x asynchronie

▶ synchronie

- sladěné chování rodiče s novorozencem umožňuje rychlé učení ve všech směrech
- k synchronii aktivit dochází při ošetřování, krmení, přebalování, koupání, sociální hře atd.
- okamžitá reakce matky na projevy dítěte

▶ asynchronie

- matka nereaguje přiměřeně na rytmus dítěte, ztráta zájmu o soc. interakci, apatie, krátké a neuspokojivé pokusy o kontakt
- „chyba“ může být i na straně dítěte – dráždivé, s nepravidelným biorytmem, reakce na pokusy matky o navázání kontaktu negativními emocemi (častěji u dětí nedonošených)
- občasná asynchronie u všech párů matka – dítě

▶ vliv osobnostního nastavení rodičů (asynchornita, hypersynchornita)

Novorozenecké období

- důležitá konzistentní péče – stabilní styl interakcí (zejména při péči jedné nebo nízkého počtu osob)
 - svět je pro dítě předvídatelný a srozumitelný
- ▶ významná synchronizovanost celých interakčních řetězců a emoční vyladění
 - pečující sdílí pocity dítěte a zrcadlí je svojí mimikou, způsobem řeči i celým chováním
 - ▶ zkušenost dítěte, že mu okolí rozumí a že může své pocity sdělovat druhým
- ▶ Syndrom náhlého dětského úmrtí (SIDS)
- ▶ Syndrom FAS

Kojenecký věk

- ▶ období prvního roku života

Specifické formy lidského chování:

- ▶ lokomoce – postupně začíná ovládat své tělo
- ▶ úchop – začíná uchopovat a upouštět věci
- ▶ myšlení – rozvoj praktické inteligence
- ▶ řeč – připraveno pro zahájení řečové komunikace
- ▶ vztahy navázání specifického vztahu k lidem, kteří o něj pečují

Kojenecký věk – motorický vývoj

- ▶ vývoj jemné a hrubé motoriky, tělesný růst, zrání CNS
- ▶ Ch. Bühlerová, A. Gesell

Gesell – formulace zákonitostí vývoje:

1. Principy vývojového směru
 - kefalokaudální
 - proximodistální
 - ulnoradiální

1. měsíc

- ▶ **Několik dnů po narození umí dítě obvykle:**
- ▶ po položení na břicho zvednout na krátkou chvíli hlavičku,
- ▶ pohybovat volně rukama a nohama na obou stranách těla,
- ▶ rozeznávat světlo a tmu (před silným světlem přivírá oči),
- ▶ zaměřit pozornost na předmět ve vzdálenosti 20 až 40 cm od jeho obličeje.
- ▶
- ▶ **Dítě na konci 1. měsíce by mělo umět:**
- ▶ po položení na břicho zvednout na krátkou chvíli hlavičku,
- ▶ zaměřit pozornost na obličej,
- ▶ kopat nohama,
- ▶ na zádech otáčet hlavu ze strany na stranu,
- ▶
- ▶ **pravděpodobně bude umět:**
- ▶ reagovat na hlasitý zvuk (reakcí může být leknutí, pláč nebo naopak jeho utišení),
- ▶ sledovat předmět, který držíte ve vzdálenosti 15 cm nad jeho obličejem,
- ▶ po položení na břicho zvednout hlavičku alespoň v úhlu 45°,
- ▶ vydávat i jiné zvuky než pláč (např. broukat),
- ▶ reagovat úsměvem na váš úsměv

Psychomotorický vývoj 2. –3 měsíc

- ▶ **Dítě na konci 3. měsíce by mělo umět:**
- ▶ po položení na břicho zvednout hlavičku alespoň v úhlu 45°,
- ▶ na břichu přetočit hlavu ze strany na stranu,
- ▶ zvedat nohy nad podložku,
- ▶ sledovat předmět, který držíte ve vzdálenosti 15 cm nad jeho obličejem,
- ▶
- ▶ **pravděpodobně bude umět:**
- ▶ smát se nahlas,
- ▶ po položení na břicho zvednout hlavičku v úhlu 90°,
- ▶ výskat radostí,
- ▶ dát k sobě obě ruce,
- ▶ uvolnit sevření prstů v pěst,
- ▶ prohlížet si své ruce,
- ▶ spontánně se smát,
- ▶ sledovat ze strany na stranu předmět, který držíte ve vzdálenosti 15 cm nad jeho obličejem,
- ▶ ve vzpřímené poloze udržet samo hlavičku,
- ▶ po položení na břicho se vzepřít na rukou,
- ▶ přetáčet se (jedním směrem),
- ▶ uchopit podávané chrastítko,
- ▶ věnovat pozornost malým předmětům

Kojenecký věk – motorický vývoj

- ▶ vývojové ukazatele v oblasti motoriky:
- ▶ 3 měsíce
 - leží v poloze naznak s většinou otevřenými ručičkami
 - ruce pozvolna připravovány na aktivní úchop
 - dítě drženo v sedu, hlava vzpřímená, páteř velký oblouk
 - ve stoji se málo vzpírá
 - komunikační prostředek: pláč, smích, broukání
- ▶ 6 měsíců
 - s oporou sedí vzpřímeně x bez opory v sedu jen chvíli
 - vzpírání ve stoje
 - uchopování větších předmětů (celou dlaní)
 - ostrost zraku
 - žvatlání

6. měsíc

- ▶ **Dítě na konci 6. měsíce by mělo umět:**
- ▶ udržet hlavičku vzpřímenou, když ho za ruce přitahujete do sedu,
- ▶ žvatlat jednoduché slabiky (gé nebo ká),
- ▶ hrát hru na schovávání a kuk,
- ▶ přetáčet se (oběma směry),
- ▶
- ▶ **pravděpodobně bude umět:**
- ▶ udržet na nohách částečně váhu svého těla, když ho držíte vzpřímeně,
- ▶ stát s přidržováním něčeho nebo někoho,
- ▶ protestovat, pokud mu budete chtít vzít hračku,
- ▶ upustit vědomě předmět, který již nepotřebuje,
- ▶ snažit se dostat k hračce, která je mimo jeho dosah,
- ▶ přendávat věci z ruky do ruky,
- ▶ napodobovat jednoduché zvuky,
- ▶ hledat upuštěný předmět,
- ▶ uchopit malý předmět do dlaně (dlaňový úchop),
- ▶ otáčet se za hlasem,
- ▶ prskat sliny,
- ▶ žvatlat opakující se slabiky, jako např. ma ma ma, ba ba ba
- ▶

Kojenecký věk – motorický vývoj

▶ 8–9 měsíců

- sedí jistě, vzpřímeně, po dlouhou
- leze
- klíšťkový úchop
- pozornost upřena k detailům a drobným předmětům
- na konci období rozumí jednoduchým výzvám

▶ 1 rok

- stojí bez přidržování
- chodí za ruku, první samostatné kroky
- rozumí většímu počtu slov
- Slova – spíše globální (mama, tata)

Sociální, emočně–osobnostní vývoj

- ▶ vztah mezi matkou a dítětem
- ▶ R. Spitz, M. Mahlerová, M. Ainsworthová, J. Bowlby, aj.

René Spitz

- 1887 – 1974
- psychoanalytik
- narozen v Rakousku
- většinu života prožil v USA
- 50. léta – zaměření pozornosti na vztah matka – dítě
- práce o hospitalizmu

René Spitz

Teorie organizátorů psychiky

- zlom organizující vývoj; staví na dosavadním vývoji, ale také vývoj dál posouvá
- stádium preobjektivní (0 – 3 měsíce)
 - dítě nepracuje s objekty, pozornost zaměřena na vlastní tělo
- stádium předběžného objektu (3. – 6./8. měsíc)
 - 1. organizátor – **odpověď úsměvem**
 - reakce na gestalt obličeje i na masku
- fáze pravého objektu (od 6./8. měsíce)
 - 6. – 8. měsíc – odlišení známé tváře od neznámé
 - 2. organizátor – **tzv. úzkost 8. měsíce (úzkost z cizích)**, separační úzkost

René Spitz

- ▶ anaklitická deprese
 - kolem 6. měsíce, rezignovanost při dlouhém odloučení, špatně navazuje znovu kontakt
 - mladší děti na odloučení od matky specificky nereagovaly
- ▶ úzkost z cizích
 - kolem 8. měsíce
 - úzkostná reakce při přiblížení cizích osob
 - faktory snižující úzkost (přítomnost matky, známé prostředí, známé osoby atd.)
- ▶ separační úzkost
 - reakce na separaci od matky
 - rozdíly v prožívání úzkosti
 - fyziologická reakce, do 4 – 5ti let

3. organizátor psychiky – **první pravé slovo** (kolem 18. měsíce)

John Bowlby

- ▶ 1907 – 1990
- ▶ psychoanalytik
- ▶ Anglie
- ▶ teorie attachmentu (připoutání)
- ▶ knihy: Vazba, Připoutání

John Bowlby

Teorie attachmentu – teorie přimknutí, připoutání

- ▶ jak se vytváří vztah mezi matkou a dítětem?
- ▶ psychický vývoj = vývoj ve vztahu
- ▶ rané vztahy vliv na další vývoj, vrozená potřeba vztahu s blízkou osobou
- ▶ základní potřeba člověka vytvoření bezpečné a jisté citové vazby s pečovatelem
 - do 3 měsíců: reakce na všechny stejná, preference lidské projevy, sociální úsměv, rodiče vnímají vztah
 - do 6 měsíců: větší příklon ke známým osobám, úsměv na známé
 - do 3 let: vztah navozen, intenzivní, výjimečný, strach z cizího, matka jako bezpečná základna (secure base)
 - do konce dětství – partnerství, vnímání individuálních preferencí a plánů

John Bowlby

- ▶ separační reakce:
 - **protest**
 - **zoufalství**
 - **odpoutání**
- ▶ biologický program – vrozená potřeba vztahu s blízkou osobou, velí vytvořit si vazbu
- ▶ zkušenost s attachmentovými figurami → podklad pro vznik vnitřního pracovního modelu attachmentu → anticipace chování → vliv na chování jedince v blízkých vztazích
- ▶ **attachmentový vztah**
 - v pořádku → bezpečí → zdravý vývoj
 - komplikovaný → chybí pocit bezpečí → zdravý vývoj narušen
- ▶ nebezpečí institucionalizované péče
 - absence vztahu vývojový problém
 - problémy v sociální a emoční oblasti

Mary Ainsworthová

- ▶ 1913 – 1999
- ▶ vývojová psycholožka, pedagožka
- ▶ USA
- ▶ navázala na J. Bowlbyho
- ▶ vyvinula zkoušku ISS (Infant Strange Situation) = test neznámé situace
 - pozorování projevů attachmentu při odloučení a opětovném setkání matky a dítěte

M. Ainsworth – ISS

- ▶ test se uskutečňuje v připravené laboratoři s průhledným zrcadlem
- ▶ sleduje se, jak dítě reaguje na 8 situací:
 - matka a dítě vcházejí do neznámé místnosti
 - matka si sedá a dítě má možnost se volně pohybovat
 - přichází neznámý člověk
 - matka jde pryč, opouští dítě a neznámého člověka
 - matka se vrací zpět a neznámý člověk odchází
 - matka odchází, nechává dítě samotné
 - neznámý člověk se vrací
 - cizí člověk jde pryč, matka se vrací a bere dítě do náručí

▶ <http://www.youtube.com/watch?v=QTsewNrHUHU&list=PLFAB9E3A8D0FFBA39&index=1>

▶ Domáci úkol: Shlédnout video!

M. Ainsworth – ISS

- ▶ **Bezpečný attachment (přimknutí)**
 - po vstupu dítěte do místnosti – matka jako bezpečná základna
 - po odchodu matky dítě úzkostné, při návratu běželo k ní
 - 65 – 75 % dětí, zdravý typ
 - rodiče emočně dostupní, schopni adekvátně reagovat na potřeby dítěte
- ▶ **Úzkostný vyhýbavý attachment**
 - nezávislost na matce; po návratu zlost, že odešla; ne do náruče
 - 20 % dětí
 - počáteční hodnocení – vyspělost, posléze korekce → jsou malé a vztah je potřeba
 - emocionální obtíže
 - rodiče málo emočně dostupní, odmítající a necitliví, málo vnímaví
 - děti se na ně nemohou spolehnout

M. Ainsworth – ISS

- ▶ **úzkostný vzdorující (ambivalentní) attachment**
 - lpění na matce, odmítání opuštění, neprozkoumávaly okolí
 - po odchodu matky – rozrušené a rozčílené
 - po návratu – ambivalentní jednání (radost vs. zlost), dlouho se nedaly utiřit
 - 5 – 15% dětí
 - nekonzistentně jednající matky, zážitky adekvátní a neadekvátní reakce rodiče na dítě
 - nejistota, jak dopadne interakce
- ▶ **dezorientovaný/dezorganizovaný attachment**
 - Main, Solomon (1986) – 4. typ
 - chování na návrat matky podivné (asociační projevy, blížení se s odvrácenou tváří, střídavé blížení a vzdalování)
 - komunikace rodiče pro dítě nesrozumitelná (utěšení a zároveň zdroj hrozby)
 - týrané a zneužívané (až u 80% CAN)

Attachment

Mary Mainová

- ▶ charakteristiky attachmentu:
 - od 7. měsíce
 - skoro všechny děti si jej vytvoří
 - vede k specifickým organizačním změnám v chování a fungování mozku
- ▶ AAI

→

- ✓ psychické struktury řídící chování jedince v blízkých vztazích
- ✓ trvalost vzorců chování
- ✓ vztah k emočně sociálnímu prožívání a jednání
- ✓ také např. vztah k úspěšnosti, sebepojetí....
- ✓ korektivní vztah

Margaret Mahlerová

- ▶ 1897 – 1985
- ▶ narozena v Maďarsku
- ▶ studia ve Vídni
- ▶ profesní život v USA
- ▶ pediatrička, psychoanalyt

M. Mahlerová

- ▶ Vývojové stavy ega:
 - **autistická fáze (1. a 2. měsíc)**
 - zůstává v autistickém orbitu (zrání smyslů, CNS)
 - spánek, redukce tenze, uspokojování svých potřeb
 - **symbiotická fáze (3. a 4. měsíc)**
 - dítě + matka = symbióza , pocit splynutí, neoddělitelnosti
 - zabývá se existencí matky pouze v kontextu svých potřeb
 - dobrá symbióza x symbiotické psychózy
 - **separačně-individuační fáze (od 4. – 5. měsíce)**
 - 4 subfáze
 - největší zájem o toto období
 - psychické „já“ dítěte se rodí v rámci interakcí hlavně s matkou
 - vývoj sebepojetí je závislý na utváření vztahu s matkou
 - separace = psychické oddělení se dítěte od matky
 - individuace = vznik jedince jako unikátního

M. Mahlerová

separačně-individuační fáze (od 4. – 5. měsíce)

- **diferenciační subfáze (4 – 8 měsíců)**
 - zájem o fyzikno druhých
 - počátek uvědomování, že je někdo jiný
 - rozeznává již nejbližší příbuzné – otce, babičku, sourozence
- ▶ **praktikující subfáze (8 – 16 měsíců)**
 - období zamilovanosti do světa
 - lezení, chůze
- ▶ **znovusbližovací subfáze (do 2 let)**
 - uvědomění si oddělenosti od matky – vyděšení – zpět k matce
 - zároveň nechce přijít o separovanost
- ▶ **subfáze objektní stálosti (od 3. roku)**
 - vlastní separace – individuace
 - vznik psychického já – psychické oddělení

Teorie psychosociálního vývoje Erika Homburgera Eriksona (1902– 1994)

- ▶ 8 věků života
- ▶ + deváté – rozšířila jeho žena (Publikace: *Životní cyklus rozšířený a dokončený*)
- ▶ Vývoj ega, identity (ego psychologie)

- ▶ Vývoj ega probíhá v osmi stadiích; každé má **svůj optimální čas** k vynoření (kritické obd.) a obsahuje **psychosociální krizi**, která představuje **možnost růstu**, ale zároveň i ohrožení. **Vyřešení konfliktu** je předpokladem růstu, ego získává novou mohutnost, **ctnost** (virtue) – absorbuje pozitivní komponentu. Pokud člověk uhýbá před řešením konfliktu, ctnost nevzniká a převládá **negativní pól krize**

Vývojová stádia dle Eriksona

1. Důvěra – nedůvěra (0-1, kojeneček) **naděje**
2. Autonomie – stud, pochyby (1-3, batole) **sebevědomí, sebejistota**
3. Iniciativa – pocit viny (3-6, předškolní věk) **svědomí**
4. Snaživost – méněcennost (6-12, mladší a střední školní věk) **kompetence**
5. Identita – zmatení rolí (12-19, puberta a adolescence) **věrnost**
6. Intimita – izolace (19-25, mladá dospělost) **láska**
7. Generativita – stagnace (25-50, dospělost) **schopnost pečovat**
8. Integrita – Zoufalství (starší dospělost, stáří) **moudrost**

Erik Erikson

I. orálně–senzorické období

- ▶ 1. rok života
 - ▶ důvěra x nedůvěra
 - ▶ pro dítě se jeho okolí postupně stává čitelným
 - ▶ naděje
-

Erik Erikson

II. svalově–anální období

- ▶ autonomie x stud
- ▶ 2. a 3. rok
- ▶ nacvičování hygienických dovedností, chůze, mluvení
- ▶ můžu samo něco udělat
- ▶ vůle jednat samostatně, překonávat překážky, ne na úkor druhých

III. pohybově–genitální období

- ▶ iniciativa x vina
- ▶ 3–6 let
- ▶ počátek rozvoje svědomí
- ▶ mohu se rozvíjet, plánovat, být tvořivé
- ▶ odvaha pustit se do věcí i s vědomím minulých neúspěchů a možných budoucích neúspěchů

Teorie psychosexuálního vývoje osobnosti – S. FREUD

- ▶ 2 základní vrozené instinkty – **Thanatos** a **Erós** (smrti a života) . Thanatos je zdroj agresivních prožitků, Erós sexuálních.
- ▶ Sexuální pudy jsou nejsilnější v dětství –dětství je podle psychoanalýzy nejdůležitější etapa života
- ▶ Psychický vývoj je poháněn **libidem** – životní psychickou energií, která je zaměřena na dosažení slasti
- ▶ Jak dítě roste, dosahuje blaha v různých tělesných oblastech
- ▶ Dítě zažívá frustraci –chce libost– manipuluje s okolím – pocity omnipotence

Stádia psychosexuálního vývoje

- ▶ Odpovídá kojeneckému věku, cca do 1 roku
- ▶ Zdrojem slasti jsou ústa
- ▶ Dítě se musí vyrovnat s frustrací z odstavení
- ▶ Nepříznivé: orální charakter – fixace na ústa i v dospělosti – cigarety, alkohol, gurmánství, čímž se snaží přebít úzkost vzniklou v raném dětství
- ▶ Cca 1–3 roky
- ▶ Pocit slasti se přesouvá ke konečníku
- ▶ 1. Expulzivní, vypuzující stádium
- ▶ 2. Retenční, zadržující stádium
- ▶ Trénink udržování čistoty (komentáře rodičů) – vztah k sobě samému, období vzdoru, vývoj ega
- ▶ Nepříznivé: anální charakter – lpění na materiál, hromadění, vzdorovitost, šetřivost, pedantství, kontrola druhých, tvrdohlavost.

ORÁLNÍ

ANÁLNÍ

Falické

- ▶ 3–5 let, předškolní věk
- ▶ Místo slasti– genitálie
- ▶ Dítě si začíná uvědomovat své pohlaví
- ▶ Dle Freuda – chlapci si cení penisu, dívky jim jej závidí, D se zlobí na matku, že ji porodila nedokonalou, bez penisu
- ▶ Chlapci i dívky touží po rodiči opačného pohlaví – rodič stejného pohlaví– rival
- ▶ Oidipův komplex – vyřešení – identifikace s rodičem stejného pohlaví
- ▶ Nepříznivé: Falický charakter – nadměrná závislost syna na matce, dcery na otci, silná nevraživost vůči matce, může být i náklonnost vůči starším partnerům,
- ▶ Muži se podřizují své matce, svou partnerku vnímají jen jako matku svých dětí, mohou navazovat paralelní sexuální vztahy

Latence

- ▶ Nástup do školy, po první znaky sexuálního dospívání
- ▶ Sexuální tužby ustupují do pozadí, koncentrace na sociální dovednosti
- ▶ Nepříznivé: Latentní charakter – orientace na vnější svět, asexuální projevy

Genitální

- ▶ S počínající pubertou, spojené se schopností rozmnožování
- ▶ Nejvyzrálejší vývojová fáze sexuality člověka
- ▶ Širší vztahová složka než ve falickém období

- ▶ Důvěrné vztahy mimo rodinu
- ▶ Etapa vrcholí pohlavním spojením a vyváženým citovým vztahem s partnerem
- ▶ Láska, odpovědnost, důvěra
- ▶ Genitální charakter – zralá osobnost, identifikace s rodičem stejného pohlaví, získání pohlavní identity, druzí lidé – rovnocenní

Osobnostní charakteristiky

Birch, Thomas, Chess:

- typ běžně reagujícího, snadno vychovatelného dítěte
- typ dráždivého, obtížně vychovatelného dítěte
- typ pomalu reagujícího dítěte

Biorytmy, učení, stimulace

Vliv zpracování charakteristik dítěte a zkušenosti rodiče

Vztah k **temperamentovým charakteristikám**

Výchovné styly a přetrvávající obtíže v chování

Batolecí období

Batolečí období – 1–3 roky (toddler)

- ▶ I nadále bouřlivý vývoj, ale již není tak rychlý, jako v 1. roce života
- ▶ Postupné osamostatňování, vědomí své vlastní existence
- ▶ Období autonomie
- ▶ Základní teze: děti se učí pozorováním a napodobováním aktivit dospělých i dětí
- ▶ Období **napodobování** – rozvíjí pak své dovednosti na základě sociální interakce a zpětné vazby, kt. dostane
- ▶ Období první puberty – **období vzdoru**
- ▶ Téma výchovných hranic
- ▶ Téma objevení symbolů – řeč, myšlení, hra

- ▶ Rozvoj jemné motoriky
- ▶ Rozvoj hrubé motoriky
- ▶ Rozvoj řeči
- ▶ Rozvoj sebeuvědomování
- ▶ Rozvoj interpersonálních vztahů
- ▶ Rozvoj myšlení – symbolická funkce, mentální představy
- ▶ Růst
- ▶ (1 roky – cca 75 cm/10 kilo
- ▶ 2 roky –cca 86 cm /13 kilo
- ▶ 3 roky – cca 95 cm/15 kilo)

Kojenecký věk – vývoj řeči –

OPAKOVÁNÍ Z MINULÉ PŘEDNÁŠKY

Prelingvistické stádium

- ▶ do 10. – 13. měsíce
- ▶ vlivy: genetické predispozice, podnětnost prostředí, potřeba domluvit se aj.
- ▶ přednastavení pro jazyk
- ▶ 1. vokalizace – pláč (hladový, bolestivý, šílený, falešný)
- ▶ broukání (3. – 5. týden) – vrozená dispozice (i neslyšící)
- ▶ žvatlání (3. – 12. měsíc)
 - neverbální vokalizace (slabiky)
 - interakce
 - zvuky vztažené ke konkrétním objektům nebo akcím (individuální)
- ▶ komunikace gesty
- ▶ schopnost pasivního porozumění před aktivním používáním
- ▶ aktivní produkce řeči – vývojové ukazatele

Batolecí období – vývoj řeči

▶ Lingvistické období

a) Holofrazické období

- (10) 13 – 24 měsíců
- 1. globální slova (není spojeno s významem)
- 18. měsíc – první pravá slova
- **18. – 24. měsíc – slovníkový spurt**
- okolo 2 let první věty
- do 2 let o sobě dítě mluví ve 3. osobě, poté začíná používat 1. osobu
- 2 typy chyb:
 - nadměrná generalizace
 - nadměrné zužování

b) Období telegrafické řeči

- od 2 let
- úsporná řeč, řazení slov nenáhodné

Vývoj řeči

- ▶ 2,5 roku – věty o 3 slovech
- ▶ skloňování, časování, zápory, humor
- ▶ 3 roky – minulý čas
 - učení se gramatickým pravidlům
 - nedokonalá výslovnost
 - zná své celé jméno, umí udat své pohlaví

Mladší předškolní věk

- roste zájem o mluvenou řeč (povídky, říkanky)
- mizí dětská patlavost
- prostřednictvím řeči rozvoj poznatků o sobě a světě
- 5 let – jednoduchá definice známých věcí, počítání

Instituce a dítě raného věku

- ▶ <http://www.evalabusova.cz/ankety/hranice.php>
- ▶ Domácí úkol – přečíst si postoje
- ▶ + Zodpovědět si na otázku –
- ▶ **jaké výhody a jaké nevýhody může mít pro dítě, pokud navštěvuje předškolní zařízení již od 2 let?**

Psychomotorický vývoj 18. MĚSÍCŮ

- ▶ **Dítě na konci 18. měsíce by mělo umět:**
 - ▶ používat tři slova,
 - ▶ vylézt na nízkou stoličku,
 - ▶ ukazovat na předmět svého zájmu,

- ▶ **pravděpodobně bude umět:**
 - ▶ běhat,
 - ▶ používat lžici nebo vidličku (i když se zatím úplně samo nenají),
 - ▶ postavit věž ze čtyř kostek,
 - ▶ na požádání ukázat jednu část svého těla,
 - ▶ ukázat prstem na obrázku dva předměty,
 - ▶ jezdit na odrážedle,
 - ▶ chodit pozpátku,
 - ▶ svléknout si některou část oblečení,
 - ▶ kopnout vám balón zpátky,
 - ▶ „krmit“ panenku,
 - ▶ chodit do schodů,
 - ▶ poslechnout složitější pokyn nedoprovázený gestem (něco vezmi a zanes to někam)

- ▶ **a možná dokonce bude umět:**
 - ▶ mluvit srozumitelně v polovině případů,
 - ▶ pojmenovat jeden obrázek,
 - ▶ hodit balón horem,
 - ▶ stát na špičkách,
 - ▶ spojovat slova,

2 ROKY

- ▶ **Dítě na konci 24. měsíce by mělo umět:**
- ▶ svléknout si některou část oblečení,
- ▶ „krmit“ panenku,
- ▶ postavit věž ze čtyř kostek,
- ▶ pojmenovat dva obrázky,
- ▶
- ▶ **pravděpodobně bude umět:**
- ▶ postavit věž z šesti kostek,
- ▶ hodit balón horem,
- ▶ mluvit ve větách,
- ▶ skloňovat a časovat,
- ▶ vyskočit do vzduchu,
- ▶ obléknout si některou část oblečení
- ▶
- ▶ **a možná dokonce bude umět:**
- ▶ namalovat podle vás svislou čáru,
- ▶ používat až 300 slov,
- ▶ poznávat základní barvy,
- ▶ postavit věž z pěti kostek,
- ▶ souvisle vyslovit dvě nebo tři věty.

2,5 ROKŮ – 30 MĚSÍCŮ

▶ **Dítě v tomto věku by mělo umět:**

- ▶ ukázat a pojmenovat několik obrázků,
- ▶ obléknout si některou část oblečení,
- ▶ vyskočit do vzduchu,
- ▶ pojmenovat šest částí svého těla,

▶ **pravděpodobně bude umět:**

- ▶ namalovat podle vás svislou čáru,
- ▶ souvisle vyslovit dvě nebo tři věty,
- ▶ umýt a osušit si ruce,
- ▶ navlékat korálky,
- ▶ mluvit srozumitelně v polovině případů,
- ▶ používat předložky,
- ▶ říkat jednu nebo dvě básničky,
- ▶ chvíli stát na jedné noze,
- ▶ hodit balón horem,
- ▶ postavit věž z osmi kostek,
- ▶ poznat jednu barvu.

▶ **a možná dokonce bude umět:**

- ▶ stát na jedné noze delší dobu,
- ▶ popsat k čemu slouží dva předměty,
- ▶ obléknout si tričko,
- ▶ chodit ze schodů střídáním nohou,
- ▶ jezdit na trojkolce,
- ▶ chytit míč, který mu hodíte,
- ▶ poznávat základní barvy,
- ▶ nakreslit rozpoznatelný obrázek,
- ▶ používat dvě přídavná jména,
- ▶ skloňovat a časovat,
- ▶ skákat do dálky.

3 ROKY

- ▶ **Dítě v tomto věku by mělo umět:**
- ▶ ukázat a pojmenovat několik obrázků,
- ▶ umýt a osušit si ruce,
- ▶ popsat kamaráda jménem,
- ▶ hodit balón horem,
- ▶ mluvit srozumitelně v polovině případů,
- ▶ souvisle vyslovit dvě nebo tři věty,
- ▶ používat předložky,

- ▶ **pravděpodobně bude umět:**
- ▶ používat dvě přídavná jména,
- ▶ obléknout si tričko,
- ▶ poznávat čtyři barvy,
- ▶ chytit míč, který mu hodíte,
- ▶ počítat do tří,
- ▶ skákat do dálky,
- ▶ nakreslit rozpoznatelný obrázek,
- ▶ skloňovat a časovat,
- ▶ chodit ze schodů střídáním nohou,
- ▶ vyprávět krátký příběh (pohádku),
- ▶ stát na jedné noze delší dobu,
- ▶ popsat k čemu slouží dva předměty

- ▶ **a možná dokonce bude umět:**
- ▶ namalovat podle vás kruh,
- ▶ nasypat si jídlo z krabice do misky,
- ▶ samostatně se obléknout.

PŘEDŠKOLNÍ OBDOBÍ

Základní vymezení

- ▶ Ohraničeno nikoliv věkem, ale sociálně – vstup do školy
- ▶ Stabilizace vlastní pozice ve světě, diferenciací vztahu ke světu
- ▶ Zřetelnější individuální osobnost dítěte
- ▶ Zlatý věk dětské hry
- ▶ Důl. schopnost – sebeuvědomování (identita)
- ▶ Vynořují se nové sociální dovednosti: dělení se, výměna, dívání, schopnost šidit, lhát...
- ▶ Děti jsou velmi živé, učí se dychtivě, jsou zvědavé, mají hodně energie...

PŘEDŠKOLNÍ VĚK

od 3 do 6/7 let

Biologická stránka

- ▶ zvýšený růst, až 7 cm ročně (až ke konci období)
- ▶ sílí svalová hmota, málo tukové vrstvy – vytáhlost
- ▶ dobrá motorická výkonnost (snese i zátěž)
- ▶ stále nevyzrálý imunitní systém
- ▶ značná pohyblivost – dítě chvíli neposedí
- ▶ ? Co už umí ve 3 letech?

3 roky

- ▶ ukázat a pojmenovat několik obrázků,
- ▶ umýt a osušit si ruce,
- ▶ popsat kamaráda jménem,
- ▶ hodit balón horem,
- ▶ mluvit srozumitelně v polovině případů,
- ▶ souvisle vyslovit dvě nebo tři věty,
- ▶ používat předložky,
- ▶ používat dvě přídavná jména,
- ▶ obléknout si tričko,
- ▶ poznávat čtyři barvy,
- ▶ chytit míč, který mu hodíte,
- ▶ počítat do tří,
- ▶ skákat do dálky,
- ▶ nakreslit rozpoznatelný obrázek,
- ▶ skloňovat a časovat,
- ▶ chodit ze schodů střídáním nohou,
- ▶ vyprávět krátký příběh (pohádku),
- ▶ stát na jedné noze delší dobu,
- ▶ popsat k čemu slouží dva předměty
- ▶ Namalovat kruh
- ▶ Umět se obléknout

Hrubá motorika

- ▶ lepší koordinace pohybů
- ▶ dítě dokáže jít rovně
- ▶ vydrží stát 1s na jedné noze
- ▶ ve 4 letech – schopno skákat po jedné noze
- ▶ v 5 letech se odrazí a skočí
- ▶ je schopno skákat správně „panáka“

Jemná motorika

- ▶ vystříhává obrázky
- ▶ modeluje, kreslí i štětcem
- ▶ skládá puzzle
- ▶ může vykonávat drobné pracovní činnosti (zalít květiny, utřít prach, přinést talíř...)
- ▶ dovede si zavázat tkaničky
- ▶ navléká korálky na nit

Vnímání

- ▶ dítě je zvědavé, rádo se směje
- ▶ zvládá pojmy nahoře – dole
- ▶ dokončena funkční dominance hemisfér P–L (lateralita)
- ▶ dítě si všímá detailů
- ▶ při vnímání prostoru – přeceňuje bližší objekty na úkor vzdálenějších
- ▶ čas vnímá pomocí opakujících se dějů – žije přítomností (nespěchá)
- ▶ množství odhaduje vizuálně
- ▶ chápe pojmy přidej – uber

Předškolní věk

Myšlení

- ▶ myšlení je prelogické, egocentrické, ovlivněné aktuální situací, názorné, intuitivní
- ▶ v úsudcích spoléhá na nápadné vnější znaky
- ▶ zaměřenost na jednu charakteristiku z celku = **centrace** (dítě nevnímá celek jako soubor detailů)
- ▶ **velká fantazie** – rádi si vymýšlejí, živá představivost – dítě si něco vysní a věří tomu (nejedná se o vědomé lhaní)– **konfabulace**
- ▶ **magické myšlení** – dítě dává jevům magické vysvětlení, oživuje neživý svět, **animismus** = oživování neživého, **antropomorfismus** = polidšťování
- ▶ **paměť** = mimovolná, dítě si pamatuje živelně, bez úsilí zapamatovat si, pamatují si vše nové, jedinečné, co na ně udělá dojem

emoce

- ▶ Sebereflexe – hrdost, pocity viny
- ▶ Nástup svědomí (autoregulace)
- ▶ Obliba humoru – obtížně odhadují vhodnost a míru
- ▶ Vnímavost úspěchu a neúspěchu
- ▶ Přecitlivělé reakce
- ▶ Negativní afektivní stavy při výkonové frustraci
- ▶ Střídání nálad, tvrdohlavost, rozdováděnost – postupně se stabilizuje

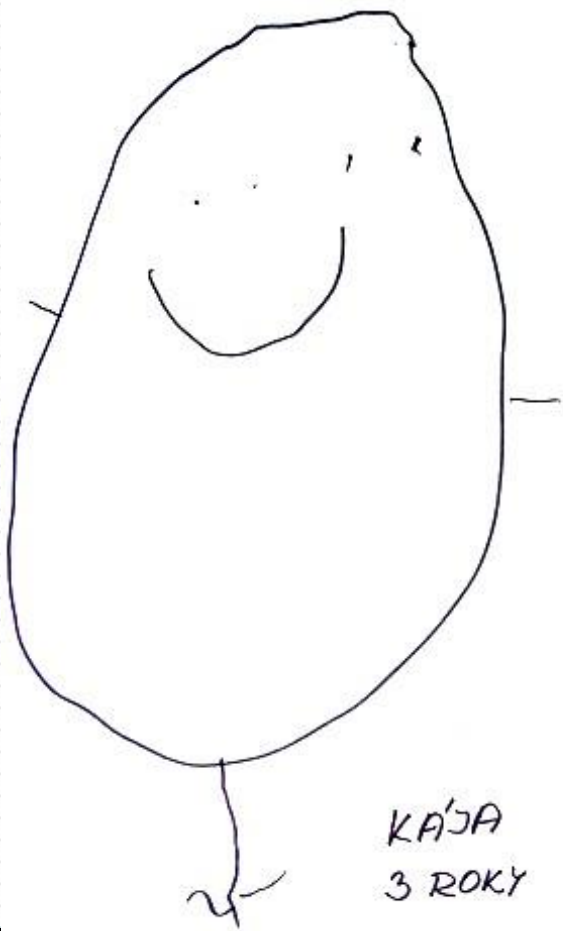
Kresba – je neverbální symbolickou funkcí

Vývoj kresby

- 1. stadium – čmárání** – počátky v batolecím období (1–1,5 roku) – dítě zjišťuje, že tužka zanechává stopy, presymbolická funkce
 - práce s tužkou slouží k rozvoji motoriky (funkční období)
- 2. stadium tvarů, symbolů** – dítě kreslí první tvary (kolečko, křížek, čtvereček, trojúhelník, kosočtverec+ kombinace těchto tvarů)
 - 3leté dítě – maluje, potom řekne co to je
 - starší děti – mají představu před kreslením
 - děti kreslí nejdříve postavy, pak zvířátka (chlupci – auta)
 - 5–8 rok – **naivní realismus** – dítě nekreslí, co vidí, ale co zná
 - později – **vizuální a kritický realismus** – zobrazované předměty jsou již ve správném poměru

Vývoj kresby lidské postavy

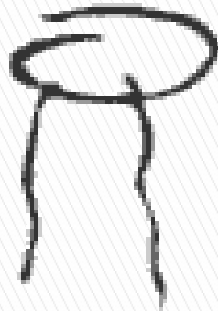
- ▶ 3,5 let – dítě kreslí obličej, přidává k němu ruce a nohy (nohy jsou dlouhé) = **hlavonožec (cefaloid)**
- ▶ později přikresluje detaily v obličejí – oči, vlasy, ústa, nos
- ▶ 5. rok – dvojdimenzionální kresba – tzn. v kresbě je trup
- ▶ 6. rok – zaměření na detail, postavu obléká, typický znak – **průhlednost** – prvně nakreslí postavu a přes ní kreslí oblečení
- ▶ 7. rok – zpřesňuje proporce, umístění a vyjadřuje v kresbě i nelibost
- ▶ 8. rok – kreslí z profilu
- ▶ 9. rok – schopno zachytit pohyb
- ▶ 10. rok – použití perspektivy a stínování
- **kresba – diagnostický nástroj** – usuzujeme na sociální, rozumový vývoj a vývoj senzomotorický, možná traumata –
- **Pozor! Velmi opatrné interpretace !**

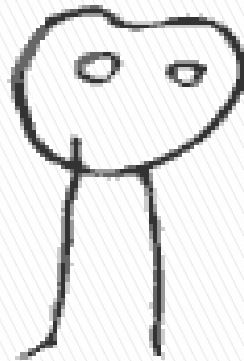
KA'JA
3 ROKY

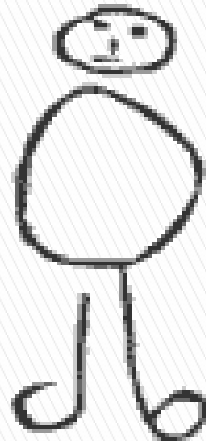
MARKÉTKA
4 ROKY

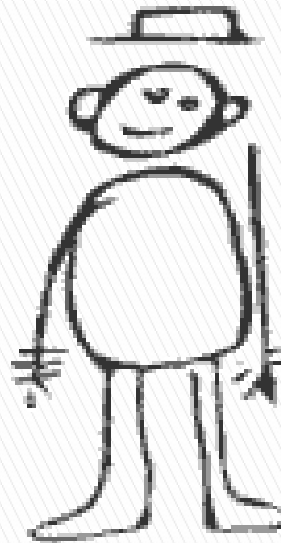
0

4

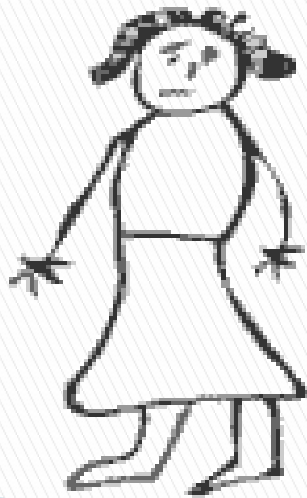
5

6

7

9

10

11-12

13

Předškolní věk

Verbální schopnosti – řeč

- ▶ značný rozvoj řeči, slovní zásoba 1000–5000 slov
- ▶ zpočátku se objevují agramatismy (dítě nepřihlíží ke gramatice)
- ▶ typické otázky **CO?**, **KDO?**, **PROČ?**, **JAK?**
- ▶ dítě dokáže popsat části svého těla
- ▶ vnímá příkazy
- ▶ 4.leté – tvoří věty pětislovné
- ▶ 7.leté – schopno přesného popisu skutečnosti, používá nadřazená slova
- ▶ do školní docházky má zvládnout řeč po obsahové i formální stránce + logopedicky správná výslovnost

Předškolní věk

Řeč sociální

- ▶ dítě navazuje komunikaci s další osobou
- ▶ 2,5 roku – dítě začíná konverzovat
- ▶ 3.leté – hledá způsob, jak objasnit nedorozumění + expanze komunikace s vrstevníky
- ▶ 4–5 let – plně konverzuje a reaguje na jednotlivé elementy během konverzace

Řeč pro sebe

- ▶ 4. rok – dítě používá hlasitou řeč bez záměru s někým komunikovat = **egocentrická řeč**, dítě vyjadřuje svoje pocity, spojená s myšlením.
Důležité pro další vývoj

Zlatý věk hry

- ▶ napodobování činnosti dospělých
- ▶ je spontánní, samoučelná (dítě hraje kvůli hře samotné, netouží vyhrávat)
- ▶ rozvoj vnímání, paměť, představy, myšlení, spolupráci, dodržování společenských pravidel
- ▶ uspokojování biologických potřeb (potřeba aktivity, pohybu, fantazie, poznání...)

Typy her

- ▶ **funkční** (jednoduché pohyby, činnosti)
- ▶ **konstrukční** – kostky, lego
- ▶ **tvořivé** – děti pravidla vytvářejí samy
- ▶ **s pravidly** – jasné stanovená pravidla
- ▶ **individuální** – dítě si hraje samo, „vedle sebe“
- ▶ **skupinové** – jedno s druhým
- ▶ **Fantazijní, symbolická** – zlepšují se schopnost zobecňování
- ▶ **Sociálně-dramatická**
- ▶ **Kooperativní**

Předškolní věk

Rozvoj dětské identity

- sebehodnocení je závislé na názoru jiných lidí (rodičů)
- součástí identity je osobní teritorium (tj. lidé, věci, prostředí)
- identifikace s pohlavní rolí, kolem 2 roku (učí se podmiňováním – pomocí odměn, nebo nápodobou – rodič jako model muže a ženy), rozděluje se typické holčičí a klučičí chování – pozná na fotografii muže a ženu
- Kolem 3 roku – pozná na fotce dítě – dívku, chlapce
- Konstantnost pohlaví – až kolem 6 –7. roku
- iniciativa x pocit viny (význam aktivity, pocit úspěchu, dítě je motivováno systémem odměn a trestů)
- začíná se objevovat altruistické chování a empatie
- Velké sebevědomí – nevyvinuté abstraktní porovnávání, povzbuzování ze strany dospělých, absence hodnotícího systému (šk. Znamky)

Předškolní věk

Rozvoj dětské identity

- rodič je pro dítě ideál, vzor
- význam – vztahy s vrstevníky
- 2,5 – 3 roky – agresivní projevy dětí (bouchání, kopání, štípání, kousání) – ochrana hraček a teritoria
- 3 roky – agresivita v řeči
- Později – tzv. tabu humor – pro děti velmi lákavý
- „ *K obědu byly hovínka, mami, pokakal jsem ti obličej*“
- 6 – 7 let – děti více empatické, agresivita ustupuje
- Děti v předškolním věku obtížně zvládají frustraci

Instituce MŠ

- ▶ NOVÁ ZMĚNA
- ▶ NUTNÁ PŘÍPRAVA
- ▶ CITLIVĚ PŘI NAZOZENÍ DALŠÍHO SOUROZENCE
- ▶ NOVÉ VNÍMÁNÍ AUTORITY
- ▶ SEPARACE OD RODINY
- ▶ REŽIM DNE
- ▶ SOCIALIZACE
- ▶ UČÍ SE ZVLÁDAT SVŮJ EGOCENTRISMUS, PROSAZOVAT SVÁ PŘÁNÍ SOCIÁLNĚ PŘIJATELNÝM ZPŮSOBEM
- ▶ NOVÉ PROBLÉMY – POSMÍVÁNÍ, ŽALOVÁNÍ, VYCHLOUBÁNÍ
- ▶ DĚTI POUČUJÍ OSTATNÍ, VYZDVIHUJÍ SEBE, ŽE TO UMÍ....

ŠKOLNÍ ZRALOST a MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Doporučená rozšiřující literatura

- ▶ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. 2007. Diagnostika dítěte předškolního věku: Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. 1. vyd. Brno: Computer Press a.s., 212 s. ISBN 978-80-251-1829-0.
- ▶
- ▶ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. 2011. Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy. 1. vyd. Brno: Computer Press, a.s., 99 s. ISBN 978-80-251-2569-4.
- ▶
- ▶ BENÍŠKOVÁ, T. 2007. První třídou bez pláče. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a. s., 168 s. ISBN 978-80-247-1906-1.
- ▶
- ▶ KROPÁČKOVÁ, J. 2008. Budeme mít prvňáčka: Rady pro rodiče dětí od 5 let. 1. vyd. Praha: Portál s.r.o., 160 s. ISBN 978-80-7367-359-8.
- ▶
- ▶ KUTÁLKOVÁ, D. 2005. Jak připravit dítě do 1 třídy. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a. s., 168 s. ISBN 80-247-1040-4.
- ▶ ŽÁČKOVÁ, Hana a Drahomíra JUCOVIČOVÁ. *Děti s odkladem školní docházky a jejich úspěšný start ve škole*. 5. vyd. Praha: D + H, 2007, 48 s. ISBN 9788090386938.
- ▶

ŠKOLNÍ ZRALOST

= připravenost dítěte
absolvovat školní vyučování

= takový stav tělesného a psychosociálního vývoje, kdy je dítě přiměřeně fyzicky i psychicky disponováno pro požadovaný výkon ve škole a kdy samo zažívá pocit uspokojení ze zvládnání úkolů, které jsou na něj kladeny.

Termínu školní zralost se věnuje i školský zákon, kde je začátek školní docházky stanoven nejen časově:

„ Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovrší šestý rok věku“, ale současně s ohledem na tělesnou a duševní vyspělost dítěte „začátek školní docházky je volen tak, aby dítě dosáhlo tzv. školní zralosti“ (školský zákon č. 561 /2004 Sb.)

Připravenost pro vstup do školy

- ▶ Připravenost má 3 základní aspekty:
- ▶ **Fyzická zdatnost**– průměrná výška, váha, stav vnitřních orgánů (změna denního režimu – méně spánku, celkové zatížení organismu, regulační kompetence, zrání prefront.m.kůry).
- ▶ **Kognitivní vyspělost**– úroveň poznávacích procesů (především smyslového vnímání) – záměrné vnímání (soustředění), zaměření pozornosti, rozlišování hlásek (řeč), abstraktní myšlení (manipulace s pojmy), paměť, pozornost (schopnost soustředit se 20 – 25 minut na jednu činnost).
- ▶ Celkově zlepšení regulačních kompetencí
- ▶ **Sociální vyspělost**– vztahy k rodičům, vrstevníkům, učitelům; dítě musí pochopit, že skončila doba her a začíná doba učení (povinnosti, vztah k učiteli); schopnost podřídit se úkolům a učit se; touha seberealizace (dítě se do školy těší); vztah k vrstevníkům.

U kterých dětí je vhodné zvažovat zahájení školní docházky?

- ▶ děti zdravotně oslabené
- ▶ děti s výrazným opožděním kognitivního vývoje
- ▶ děti s pomalejším nebo nerovnoměrným kognitivním vývojem
- ▶ děti s výraznější nezralostí v některých z dílčích oblastí kognitivního vývoje
- ▶ děti nezralé v oblasti práceschopnosti
- ▶ děti nezralé v oblasti emocionálně– sociální

Vnímání – stává se diferencovanějším a integrovanějším, mění se charakter a způsob interpretace vjemů

- ▶ Vizuální složka
- ▶ Zlepšení vidění na blízko
- ▶ Koordinace očních pohybů
- ▶ Reverzní figury
- ▶ Paměť – 4–5 předmětů
- ▶ Auditivní složka
- ▶ Fonematické povědomí
- ▶ Paměť :
 - ▶ 4 čísla – názvy písmen
 - ▶ 5 čísel– udrží slovo v paměti a umí rozložit na hlásky
 - ▶ 6 čísel – psaní slov a vět
 - ▶ 6–8 slovnou větou a na vyžádání ji zopakují.

Terminologie

- ▶ Školní zralost
- ▶ (school maturity)
- ▶ Školní připravenost
- ▶ (school readiness)

Bližší informace:

Jiřina Bednářová, Vlasta Šmardová:
Školní zralost. Co by mělo umět dítě před vstupem do školy. Brno: Computer Press, 2011.

- ▶ http://www.ereading.cz/nakladatele/data/ebooks/6056_preview.pdf

Diagnostika šk. zralosti

- ▶ Jiráskova modifikace Kernova testu školní zralosti
- ▶ http://is.muni.cz/el/1441/podzim2008/VY3_DC_VZDE/VYVPSY_SKOLNIZRALOST.pdf
- ▶ Postava, opis věty (Eva je tu.), 10 teček

Mladší školní věk – základní vymezení

- ▶ 6/7 let – cca 11 let
- ▶ **Etapa začíná vstupem do školy**
- ▶ **Etapa končí známkami pohlavního dospívání**
- ▶ 1. stupeň ZŠ (pouze didaktické vymezení)
- ▶ Na první pohled méně dramatické období
- ▶ Nedochozí k tolik převratným změnám (pouze zdání)
- ▶ Věk střízlivého **realismu** – školák chce věci pochopit tak, jak jsou, „doopravdy“
- ▶ V myšlení realismus – děti chtějí poznat jaká je skutečnost, chtějí ji poznat do podrobností a objektivně
- ▶ Naivní, později kriticky realistický realismus (Kroh)
- ▶ Ústup fantazie
- ▶ Vliv formy informací na šk. výsledky – výklad, obrázky, materiál

Mladší školní věk

Školní docházka – role žáka

- ▶ období extraverze, kolektivního života a vztahu
- ▶ **pro dítě** – nové společenské postavení, odpoutávání se od rodiny, zájem o sebe a o úspěch ve škole, později zájem o kolektiv ve třídě, pocit odpovědnosti, rozvoj kamarádských vztahů, trvalých přátelství
- ▶ oddělené chlapecké a dívčí skupiny (rozdílné aktivity)
- ▶ **vztah k učiteli** – zpočátku velmi nekritický (obdiv, náklonnost, ale i strach)

Hlavní činnosti ml.škol.věku

- ▶ **učení a práce** – plnění zadaných úkolů
- ▶ **hra** – diferencovanější, oblíbené hry: konstruktivní, pohybové, soutěživé, společenské (se složitějšími pravidly) – slouží k relaxaci a odreagování od školních povinností
- ▶ **počátky zájmů** – zpočátku přechodný charakter, dítě zkouší různé aktivity

Mladší školní věk

Emocionální vývoj a socializace

- ▶ ústup lability a impulzivity, schopnost **seberegulace**
- ▶ dítě chápe širokou škálu citů, emocionální stránka má vliv na úspěšnost a spokojenost (i ve škole)
- ▶ rozvoj vyšších citů (estetické, etické, sociální, intelektové)
- ▶ trvá značná citová ovlivnitelnost
- ▶ hodnotová orientace a sociální kontrola – zpočátku labilní, závislé na situaci a autoritě
- ▶ **Ubývá egocentrismu**
- ▶ morální vývoj – silně ovlivněn výchovnými postupy
- ▶ **sebepojetí** – kladné hodnocení – významné pro duševní výkonnost i celkové zdraví dítěte + vytváření vlastní identity
- ▶ podstatný je subjektivní pocit úspěšnosti či neúspěšnosti ve škole (trvalejší neúspěch – ohrožení hodnoty vlastního „já“ – pocity méněcennosti, bezmocnosti, úzkosti)

Mladší školní věk

Tělesný vývoj a rozvoj motoriky

- ▶ období **latence** (klidu), zpomalení růstu i hmotnosti (kolem 8. roku věku) -
- ▶ posiluje se odolnost organismu, zvyšuje se objem srdce, hmotnost mozku, zdokonaluje se činnost svalů a kloubů - ubývá nemocnosti dítěte
- ▶ **pohyby** - účelnější, přesnější, rychlejší, koordinovanější, (radost z pohybu)
- ▶ zájem o sport, pohybovou aktivitu
- ▶ Zrání CNS ovlivňuje lateralizaci ruky, zdokonalují se jemné pohyby prstů a součinnost motoriky a smyslu, zpřesňuje se vizuomotorická koordinace, manuální zručnost

Vývoj vnímání

- ▶ dítě chce pochopit a poznat svět (ne pasivní příjem informací, ale aktivní účast na poznávání)
 - ▶ **vytrvalost, zvědavost**
 - ▶ **vnímání** - cílevědomé, zaměřené na poznávání vlastností předmětů a jevů
- 10.-11.rok - vnímání stejně přesné jako u dospělého (zraková ostrost, rozlišení barev a velikosti, sluchová a hmatová citlivost)

Změna akomodace čočky, lépe i na blízko - zpracování ortografické informace
Sluch - fonologická senzitivita

Rozvoj kognitivních funkcí

- ▶ Rozvoj poznávacích procesů
– ustupuje subjektivní pohled na okolní svět
- ▶ Dítě začíná porovnávat, vyvíjí se analytické myšlení
- ▶ Konkrétní operace (Piaget)
- ▶ **Inkluze** (zahrnutí) – vřazení prvku do třídy – jablko, hruška – ovoce
- ▶ Umí **třídit podle několika znaků** – barva, velikost, tvar, apod.
- ▶ Postupně chápe **konzervaci předmětů** (přelití vody)
- ▶ Reverzibilita (zachování množství)
- ▶ Kompenzace (stejná objem, jiný tvar – úzká, široká)
- ▶ **Myšlení je vázáno na realitu, vychází z vlastní zkušenosti, proměna je postupná**

ŘEČ – Osvojování jazyka je komplexní proces

- ▶ Aktivní x pasivní slovní zásoba
- ▶ (cca 3x bohatší) – cca 10 000 slov – variabilita výzkumů
- ▶ Jazyk je poprvé podroben analýze, hodnocení – předmět
- ▶ První velká zpětná vazba
- ▶ Důležité při školní zralosti – fonemické uvědomování, RAN, znalost písmen (ELDEL)
- ▶ Logopedické problémy
- ▶ Důležitá je stimulace prostředím
- ▶ Rozlišení spisovného a nespisovného jazyka
- ▶ Už šestileté děti dokáží vyjádřit vše, co mají na mysli
- ▶ Skladba i gramatika
- ▶ Chápu slovní žerty, slovní hry
- ▶ Genderové rozdíly:
 - ▶ D – do cca 6ti let předčí hochy ve výslovnosti a plynulosti řeči
 - ▶ V jiných aspektech je vyrovnanost (porozumění slovům, ve slovní zásobě)

Basil Bernstein – Sociokulturní handicap

- ▶ **Omezený jazykový kód (restringovaný)** – je charakteristický pro děti z nižších sociálních vrstev; „omezený“ je proto, že komunikace omezeným kódem je založena na předpokladech, jejichž znalost je považována za samozřejmou a není proto třeba je verbalizovat; omezené jazykové kódy jsou daleko vhodnější ke předávání praktických zkušeností a jednoznačných vyjádření než k probírání abstraktních pojmů, vztahů a procesů. Rodiče vychovávají své děti formou přímých zákazů a trestů za nesprávné chování, jež se vymyká sdíleným zásadám, považovaným za samozřejmé.
- ▶ **rozvinutý jazykový kód (elaborovaný)** – verbální projev je méně vázaný na specifický kontext, což umožňuje snazší zobecňování a vyjadřování abstraktních představ; rodiče při výchově dětí častěji vysvětlují, jaké důvody a zásady je vedly k trestům a zákazům; charakteristický pro střední společenskou vrstvu.

Představivost, paměť

- ▶ Rozvoj pozornosti
- ▶ Postupný rozvoj vnitřních autoregulačních mechanismů
- ▶ Představivost postupně ztrácí svou spontaneitu a nezáměrnost
- ▶ Svět představ – hra, kresba, realistické pomůcky, realistické kresby
- ▶ Paměť rozvoj – v 1. třídě převládá mechanická – postupně si osvojuje strategie zapamatování
- ▶ Záměrná u spontánní paměť postupují velké kvalitativní změny

KRESBA V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU

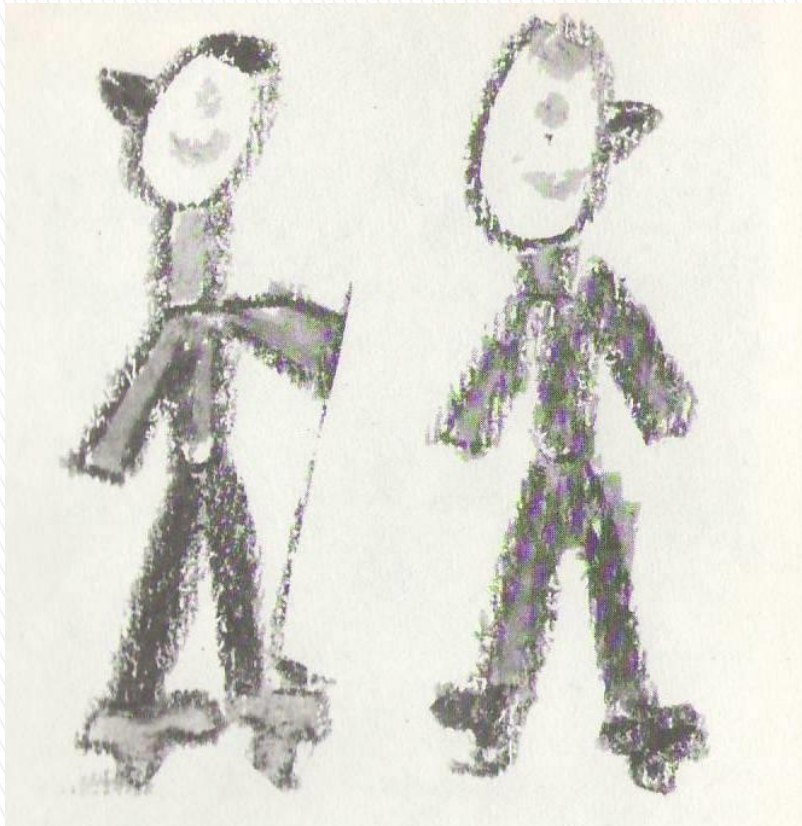
Fáze realistické kresby

- ▶ 5–10 rok – „zlatý věk dětské kresby“
- ▶ 6 let:
 - Zdokonalování proporcí
 - Zdokonalování formálních znaků
 - „silná noha“
 - Vlasy a detaily
 - „montovaná kresba“

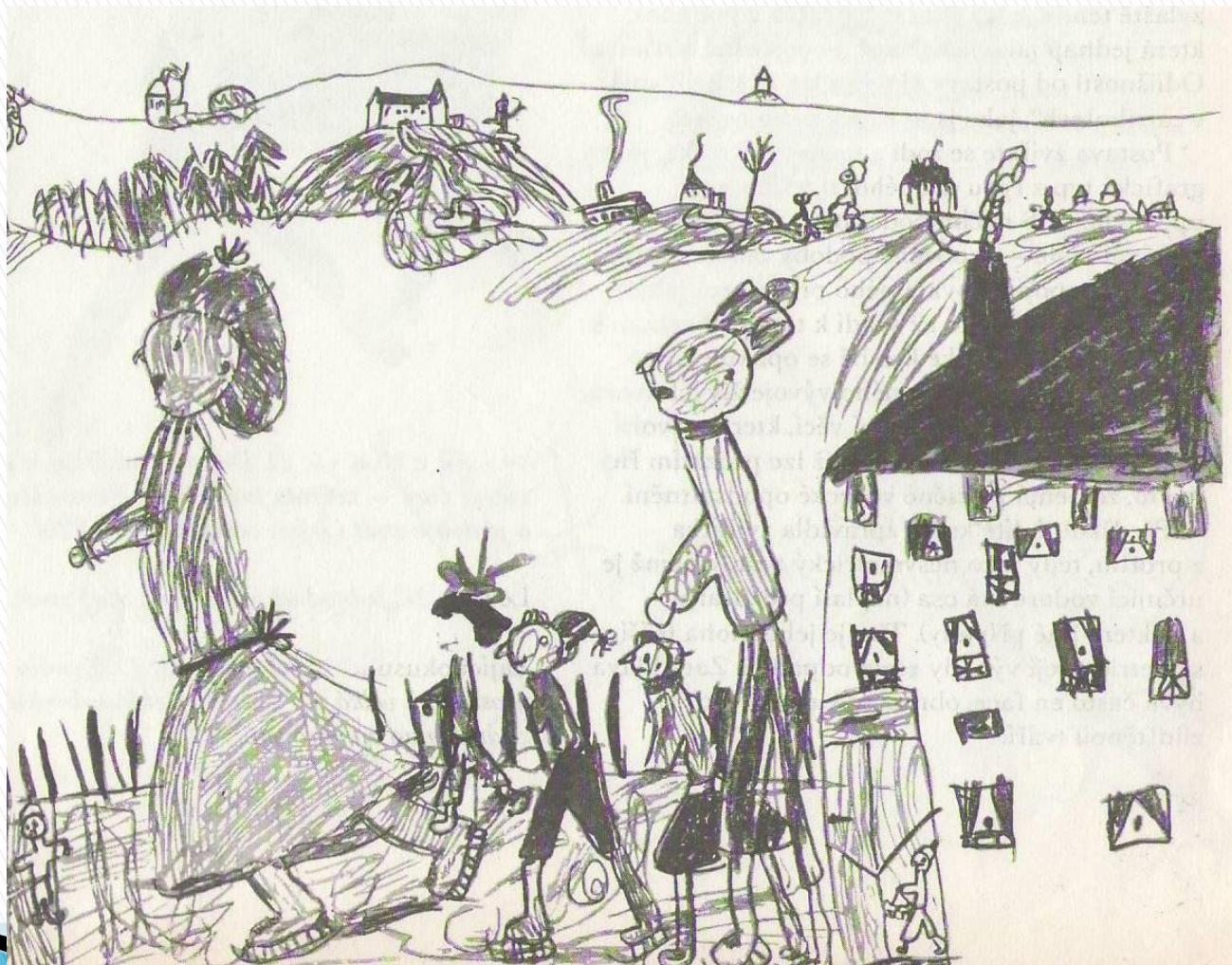
- ▶ 7 rok:
 - Zpřesnění proporcí
 - Paže ve výši ramen
 - Krk jako mezičlánek
 - Pokrývka hlavy nebo účes
 - Dokonalejší oblečení

PROFIL

- ▶ Usnadňuje tvorbu pohybového schématu
- ▶ Zpočátku mu chybí symetrie
- ▶ Smíšený profil – kombinace profilu z pohledu zpředu i ze strany

Kolem 8. roku – dokonalejší profil i nohy

Vývoj v zobrazování pohybu

- ▶ Hlavonožci – pokud něco drží, chodidla v nestejně výši, vychýlené z osy (domněnka)
- ▶ Pohyb znázorněný grafickým gestem – rozevláté vlasy
- ▶ Skutečný pohyb – natahování paží – česání, házení ... (už po 4. roce)
- ▶ Později – kráčející nohy z profilu
- ▶ Kolem 9. roku – „loutkovitý pohyb“ končetin

Technika kresby v 9 letech

- ▶ Od montované kresby ke kresbě integrované
- ▶ Obličej – většina podstatných rysů
- ▶ Oblečení obohaceno o detaily
- ▶ 10–11 let – první pokusy o perspektivu, stínování, tvarování

Fáze prepuberty

- ▶ Mezník ve vývoji dítěte
- ▶ Kritický pohled na své výtvořy
- ▶ Často přestává kreslit
- ▶ Pokud zůstává u kreslení, věnuje se portrétování členů rodiny
- ▶ Vývoj kresby je prakticky ukončen
- ▶ Později spíše zdokonalování

Genderová specifika – Janošová (2008)

- ▶ Kresba – princezny x policisté, hokejisté
- ▶ (identifikace s postavami téhož pohlaví až v 80%)
- ▶ Motivy kamarádů až kolem 3. třídy
- ▶ Volba povolání
- ▶ Představa budoucí rodiny – u chlapců se v pracech téměř neobjevuje
- ▶ Vrstevnické skupiny – u kluků více parta, u dívek dyády, triády
- ▶ V chlapců ve skupinách větší hierarchie
- ▶ Hračky genderově nevyhraněné – plyšáci, stolní hry, počítač
- ▶ V čem je škola feminininní?
- ▶ V čem je škola maskulinní?

MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK V KONTEXTU VÝVOJOVÝCH TEORIÍ

FREUD
ERIKSON
PIAGET

Stadium latence (Freud)

1856–1939

- ▶ 5.–6.rok života až do stádia dospívání /puberta/.
- ▶ Sexuální aktivace potlačeny vstupem do školy.
- ▶ Libido zaměřeno do školní práce, do skupinových činností a do zájmových aktivit.
- ▶ Osvojování kultury znalostí, diferenciacie rolí.
- ▶ Postoje k autoritě, role školáka.
- ▶ Je to *období relativního klidu a stability*.

Eriksonova teorie periodizace duševního vývoje

- ▶ Jedinec si musí v každém stádiu **VYŘEŠIT** NĚJAKÝ **PSYCHOSOCIÁLNÍ KONFLIKT** než vstoupí do dalšího stádia.
- ▶ Nevyřešením tohoto konfliktu – vývoj může být zabrzděn nebo odložen.

Erik H. Erikson
(1902 – 1994)

TABULKA 9.3 Osm stadií vývoje podle Eriksona

Stadium a věk	Primární „krize“
Kojenci (0 až 1 rok)	<i>Důvěra vs. nedůvěra</i>
Batolata (1 až 2 roky)	<i>Autonomie vs. stud</i>
Předškolní věk (3 až 5 let)	<i>Iniciativa vs. pocit viny</i>
Školní věk (6 až 12 let)	<i>Snaživost vs. pocit méněcennosti</i>
Adolescenti (13 až 19 let)	<i>Identita vs. konfuze rolí</i> Adolescenti se snaží odpoutat od rodičů a formovat svou vlastní identitu nebo sebepojetí.
Časná dospělost (20 až 40 let)	<i>Intimita vs. izolace</i> Po vyřešení krize intimity, hledají mladší dospělí intimitu v plnohodnotném vztahu a manželství.
Střední dospělost (40 až 65 let)	<i>Generativita vs. stagnace</i> Poté co dosáhli intimity se dospělí středního věku stávají rádci nové generace doma, v práci i v nejbližším okolí.
Pozdní věk/dospělost (65 a více let)	<i>Integrita vs. zoufalství</i> Staří dospělí se ohlíží zpět za svými životy a hledají pocit integrity, pocit, že prožili své životy plnohodnotně.

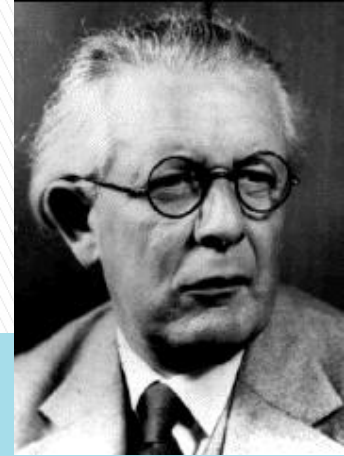

4 / Školní věk cca do období 5.roč., 6–12 let. Snaživost x méněcennosti

- Stadium snaživé píle.
- Osvojit si pocit vlastní snaživosti v práci /školní úkol/ a ubránit se ohrožujícím pocitům méněcennosti /úzkostem, že na nic nestačím/.
- Úspěch = radost, neúspěch = pocit méněcennosti.
- Učí se reagovat na nezdar, který jej má stimulovat k vyšším výkonům = zdroj adaptability a vyrovnávání se s osobními problémy.
- Ctností stadia = **kompetence /způsobilost/**.
- Trvalé neúspěchy – pocit méněcennosti převáží, dítě kapituluje, stává se outsiderem.

Jean Piaget

Hlavním hlediskem pro členění vývoje je vývoj *myšlení*. Důležité je, jakým způsobem dítě uvažuje.

- ▶ **Fáze senzomotorické inteligence** (do 2 let).
Fáze praktického – senzomotorického poznávání objektů v čase a prostoru. Orientace v okolí.
- ▶ **Fáze symbolického/předpojmového myšlení** (do 4 let).
Schopnost používat symboly – slova, gesta, obrázky, které nahrazují reálné objekty. Učí se pracovat s jazykem a výtvarným vyjádřením.
- ▶ **Fáze názorného myšlení** (do 7 let) Mentální operace, dítě dokáže pracovat s představami.
- ▶ **Fáze konkrétních logických operací** (do 11 let). Dítě systematicky uvažuje o objektech, číslech, čase, prostoru, příčinnosti apod. Uvědomuje si vztahy (např. stejné množství může měnit tvar...)
- ▶ **Fáze formálních logických operací** (od 11–12 let). Člověk začíná přemýšlet o světě jinak než jen na úrovni činností nebo jednoduchých symbolů. Domýšlí důsledky, testuje hypotézy.

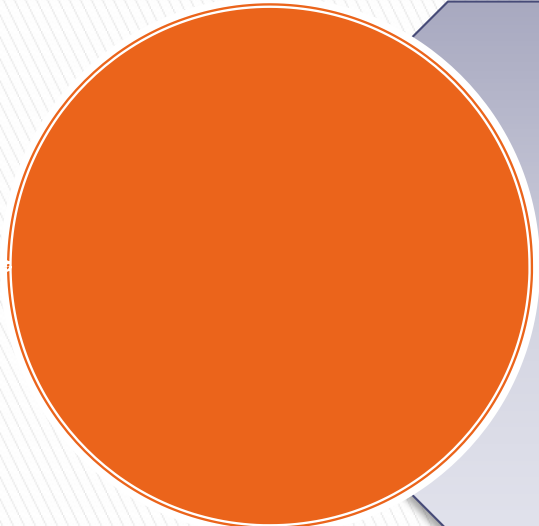
Stadium konkrétních operací

- Vše názorné, přemýšlí konkrétně
- Zařazování věcí do tříd, posloupnost, třídění do skupin

<http://>

www.youtube.com/watch?v=UPuXuCIWZDQ

Adolescence

PSYCHOLOGIE ADOLESCENCE

Ale kdepak autonehoda. Takhle s ním mlátí puberta!

DEFINICE POJMU ADOLESCENCE

- ▶ z lat. **ADOLESCERE** = dorůstat, dospívat, mohlutnet
- ▶ 1. definice G.S.Hall (1904) – vyčlenil adolescenci jako svébytné ontologické období, adolescence jako nevyhnutelný a dramatický střet protikladných tendencí v člověku

VÝVOJ POJETÍ A ČLENĚNÍ DOSPÍVÁNÍ

Langmeier, Krejčířová (1998)

▶ 1, OBDOBÍ PUBESCENCE (11–15 let)

▶ *A, fáze prepuberty*

- první sekundární pohlavní znaky, vlna urychlení v růstové křivce. Končí nástupem menarché u dívek, u chlapců první emise semene (noční poluce) – u dívek cca 11–13 let, u chlapců o 1–2 roky později

▶ *B, fáze vlastní puberty*

- ▶ – trvá do dosažení reprodukční schopnosti (pravidelný ovulační cyklus až cca po 2 letech po menarché, podobně u chlapců, cca 13–15 let.

2, OBDOBÍ ADOLESCENCE – (cca 15–22 let)

Pojetí Macka (1999, 2003)

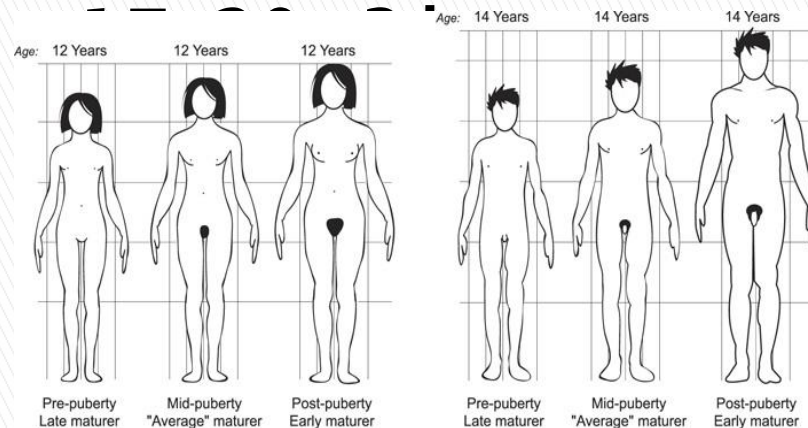
- ▶ Přiklání se k periodizaci, kdy adolescence označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí

- ▶ 3 fáze:

- ▶ A, *Časná adolescence* – 10 (11) – 13 let

- ▶ B, *Střední adolescence* – 14 – 16 let

- ▶ C, *Pozdní adolescence* –

Změny v pojetí dospívání – historický pohled (dle Macka, 2003)

Vzdor, vzpoura a příprava na dospělost
(negace identity dospělých)

Vývojový úkol a společenský tlak
(dosažení „společensky správné“ identity)

Prostor pro seberealizaci a životní styl
(hledání vlastní hodnoty, utváření „pravé adolescentní identity“)

Start do autorství vlastního života
(adolescentní identita jako reflexe vlastní přítomnosti a budoucnosti – procesu celoživotního utváření)

Pojetí Gjuričové (2003)

- ▶ zamyslela se nad různými **přístupy** současné společnosti (pedagogů, rodičů a dospělých vůbec) **k adolescenci** a popsala několik modelů:
 - všechny tyto konstrukty tvoří součást našich přesvědčení
- ▶ 1. Adolescence jako „nemoc“. Někteří odborníci nahlížejí na adolescenci především jako na *rizikové období*. Mladí jsou přecitlivělí, mnoho věcí je vyvádí z míry. Dívky trpí poruchami příjmu potravy, chlapci mají poruchy chování. Berou drogy a jinak se poškozují. Rodiče zastávající toto pojetí jsou stále ve střehu: mají pocit, že musí kolem svých potomků chodit opatrně nebo se jim sesypou. Rodiče čtou psychologické knížky, mají pocit, že dělají všechno špatně a chodí s dospívajícími dětmi k rodinným terapeutům (s předpokladem psychické nemoci či poruchy ve skutečnosti přirozeně se vyvíjejícího dítěte).

- ▶ **2. Adolescence jako „zlatý věk“.** Mládí je prezentováno jako báječná doba, kdy si člověk užívá, je v pohodě, neváže se. Rodiče hledí na své potomky s nostalgií. Sami je podporují, aby si jejich děti co nejvíce užili svého mládí. Obvykle takto pojmají adolescenci *média a reklamy*.

▶ 3. Adolescence jako „životní styl“.

Adolescence se stává celoživotním programem, symbolizuje všeobecně žádoucí způsob života. Prepubertální děti i *dospělí napodobují adolescenty* v oblékání, identifikují se s jejich hodnotovou orientací i způsobem komunikace. Tento model adolescence ubírá z dětství na jedné straně, na druhé straně setrvává dlouho v dospělosti. Někdy se hovoří o „kultu nezralosti“.

- ▶ **4. Adolescence jako období „práva na hledání sebe sama“.** Zastánci tohoto postoje vyjadřují přesvědčení, že by rodiče neměli svým dospívajícím dětem do života zasahovat. Snází se je všemožně podporovat, nechávají je vše vyzkoušet a samostatně rozhodovat. Mají stále obavu, aby dětem nenarušili svobodnou osobnost. Nepřipomínají mladým následky možných průšvihů a když se do nich dostanou, diskrétně je *zachraňují*.

- ▶ **5. Adolescence jako období „nezodpovědného konzumu“.** V takovém pojetí jsou dospívající pokládáni především za egocentrické. Nesnesou odklad potřeb. Dospívající touží především utrácet peníze. Bezohledně vymáhají od rodičů finance. Adolescenti jsou oslovováni jako hlavní potenciální *konzumenti*.

- ▶ **6. Adolescence jako období nabízející „alternativy konzumní společnosti“.**
Adolescenti jsou označováni za *kritiky spotřeby*, nositele myšlenek péče o budoucnost naší planety. Chtějí žít skromně, v souladu s přírodou. Napomínají své rodiče, aby se chovali ekologicky. Mnozí usilují o ochranu kulturních památek, bojují proti globalizaci.

- ▶ **7, Adolescenti jsou „oběti nezodpovědného vývoje společnosti“.** *Společnost je sama vinna* za problémy s adolescenty. Mládí je bezcílnost a zmatek dětí, které se nenaučily nic užitečného a nikdo je k ničemu užitečnému nepotřebuje. (srov. 2)

Vývojové změny v kontextu empirických výzkumů

Změny v těchto oblastech:

- ▶ **A, Biologické,**
- ▶ **B, Kognitivní,**
- ▶ **C, Emocionální a**
- ▶ **D, Psychosociální**

= většina autorů to takto pojímá

Biologické změny:

- ▶ hormonální změny u dívek i u chlapců
- ▶ pohlavní zralost, schopnost reprodukce
- ▶ Růst (až 9 cm za rok) , váha (důl. genderové aspekty utváření sebepojetí – např. poruchy příjmu potravy, poruchy ve vnímání těl. schématu)
- ▶ **sekulární akcelerace:** trend zrychlování růstu, váhy a pohlavního dospívání v posledních sto letech

Biologické změny – genderové rozdíly

- ▶ Změny tělesného zrání hluboce ovlivňují celkovou identitu jedince, vedou k zvýrazňování rozdílů mezi dívkami a chlapci a také iniciují vývojový posun v jejich genderové identitě

▶ DÍVKY

- ▶ Vaječníky zvýší produkci estrogenu až 8mi násobně (růst prsů, zrání dělohy, vývin tvaru boků, pánve a stehen – ukládání tuku)
- ▶ Androgeny – iniciují růst pubického a axilárního ochlupení
- ▶ Příchod menarché se opožďuje za počátkem růstu prsů v průměru o 1,3 – 3,3 let
- ▶ Balharová (2005) – trend urychlování dospívání se začíná zastavovat – průměrný věk menarché je 12,3–13,8 let. (interkulturní rozdíly)

- ▶ Otevřenost a přiměřená pozornost dospívání v rodině s velkou mírou pravděpodobnosti zlepšuje sebepojetí a sebezpřijetí dívky
- ▶ Dříve vyspělé dívky mají celkově nižší sebevědomí a sebeúctu, častěji trpí emočními problémy a depresí než dívky, které vyspívají později. (Bealová, 1994)
- ▶ Naopak, dívky, které vyspívají později než jejich vrstevnice, tělesné změny více vítají
- ▶ Balharová (2005) Vlivy nadměrné fyzické zátěže, či psychické zátěže – např. gymnastky, baletky, ale i v rodinách, kde má dívka vřelejší vztah s otcem – později
- ▶ Dříve – dívky z rozvedených rodin, citově nepříznivých rodinných prostředí, chybějící otec či chladnější otec

CHLAPCI

- ▶ Procesu zrání u chlapců je obecně **věnováno méně pozornosti**
- ▶ **Produkce testosteronu** (10ti až 20ti násobek větší než u žen), celková maskulinizace jejich vzhledu
- ▶ Hlavní známkou tělesné dospělosti chlapců je spermiogeneze (**spermarché – první ejakulace**) – rozdíl v prožitku, u chlapců více spjat se sexuální vzrušivostí – u chlapců je orgasmická schopnost bezprostředně vázána na reprodukční zralost (na rozdíl u dívek)
- ▶ O zkušenosti s pohlavním zráním **jsou chlapci ochotni hovořit ještě méně než dívky** – hovoří spíše v obecné rovině, vtípky, historky, apod. Chybí empirická data o jejich prožívání (Janošová, 2008)
- ▶ chlapci dávají v oblasti dospívání a sexuality **přednost spíše informacím zprostředkovaným neosobními zdroji (médiá)**
 - Janošová (1999)

- ▶ Mezi vrstevníky jsou ve výhodě spíše chlapci, jež dospívají dříve, později dospívající chlapci mohou mít nižší sebevědomí.
- ▶ Bealová (1994) však poukazuje na to, že v dospělosti se později dospívající chlapci cítí celkově spokojenější, jsou tvořivější

Kognitivní změny

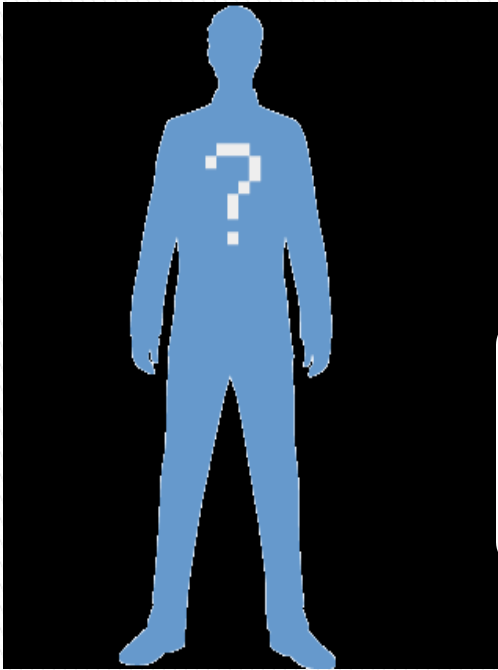
- ▶ *J. Piaget – období utváření formálních operací*
(hypotetické, abstraktní pojmy, systematický přístup k problémům)
- ▶ Myšlení– logické, introspektivní, analytické, sebekritické
- ▶ Rozvoj intelektových kapacit
- ▶ Rozvoj volní regulace chování

Emocionální změny

- ▶ citové zážitky se diferencují, přibývá vyšších citů , směr labilita–stabilita (věková korelace)
- ▶ **Příhoda (1967)** – pubescence – čas zvýšené emoční lability, souvisí s hormonálními změnami, zvýšenou mírou sebereflexe a egocentričnosti, s vysokou mírou sebehodnocení, resp. Nadšením pro určité osoby a ideály, které vytvářejí pro sebehodnocení referenční rámec.
- ▶ **Dnes:** ne vždy je průběh puberty emocionálně bouřlivý a dramatický (interindividuální rozdíly)
- ▶ **Petersonová (1988)** – problémy mají zejména ti dospívající, kteří vykazovali emoční labilitu již v **dětství** (platí ale více pro chlapce, u dívek se často problémy manifestují až s příchodem časně adolescence)

Psychosociální změny – oblast vztahů, soc. rolí – SEBEPOJETÍ

- ▶ **Růst egocentrismu**, který se projevuje větší introverzí (Vágnerová, 2000)
- ▶ Nejcitlivější bývá právě období nejviditelnějších změn (kolem 12–13 ti let) – pocity nejistoty, nejvíce znejistělá je skupina dívek
- ▶ Osobní nejistota se projevuje také sníženou tolerancí dospívajících růst tolerance je zřetelný u starších dospívajících
- ▶ **Sebehodnocení (self-esteem)**– adolescenti, čerpající svou sebejistotu především z výkonu mají obvykle stabilnější sebehodnocení než ti, kteří se zakotvují především v názorech druhých osob
- ▶ Macek, Osecká (1996) – pozitivnější vztah k sobě samému (v rané a střední adolescenci) mají spíše ti, kteří považují za důležité referenční osoby rodiče či jiné dospělé authority, než ti, pro které je důležité především mínění vrstevníků
- ▶ **Uznání vlastní hodnoty a vědomí vlastní kompetence, sebeakceptace**

IDENTITA

E. Erikson (1968) – základní vývojový úkol v období adolescence (hledání vlastní identity)

Identita

**Osobní
aspekt**

„Kdo jsem?“ „Já jsem já“. (vědomí vlastní jedinečnosti, neopakovatelnosti a ohraničenosti vůči druhým)

**Sociální
aspekt**

„kam patřím?“ „čeho jsem součástí? Odkud pocházím? Kam směřuji? (pocit začlenění, spolupatříčnosti a kontinuity ve vztazích i čase

VZTAHY S RODIČI

- ▶ Snaha o „zrovnoprávnění“ vlastní pozice
- ▶ Vztahy v rodině zůstávají i v dospívání vlivným faktorem socializace a individuace
- ▶ Opuštění tradičního pojetí „bouře a vzdor“
- ▶ Konflikty nevadí, když mají adolescenti pocit, že mohou svobodně vyjadřovat názory a že se na ně bere ohled.
- ▶ Důležitý je rodičovský zájem a zaangažovanost, emoční intenzita interakce, podoba rodičovské autority
- ▶ Řada studií poukazuje na to, že adolescenti se svou hodnotovou orientací více podobají svým rodičům než svým přátelům

- ▶ Kvalita vztahu rodič- adolescent souvisí s kvalitou vrstevnických vztahů
- ▶ vysoká míra kontroly → zvýšená orientace na vrstevníky, vytváření aliancí x R
- ▶ Špatný vztah s rodiči zvyšuje počet kontaktů s vrstevníky, ale nepodporuje kvalitu těchto vztahů

VRSTEVNICKÉ VZTAHY A SKUPINY

- ▶ Význam oddělování vztahů přátelských a partnerských
- ▶ Vrstevníci plní funkci komunikační a interakční platformy, kde může A testovat sám sebe.

- ▶ A rádi napodobují a jsou napodobováni
- ▶ Vývoj:
- ▶ Raná adolescence – party – vysoká kohe většinou ryze chlapecké či dívčí, málokdy genderově smíšené
- ▶ Střední A – větší skupiny – mejdany, párty...
- ▶ Pozdní – první partnerské sexuální vztahy

- ▶ Členstvím ve vrstevnické skupině A získávají sociální status a pocit vlastní hodnoty
- ▶ Chování vrstevníků ve skupině je zdrojem standardů chování – „*dělá to tak každý, koho znám*“
- ▶ Gender: dívky více blízké přátelství (sdílení, empatie...)
- ▶ Chlapci více kolektivní

Aktuální změny v pojetí dospívání: v čem se liší současná generace od generací předchozích –

- ▶ **přednáška Prof. Macka – 138. klinicko-psychologický den – 8.1.07 – Praha, 2007/1**
- ▶ **Vyhrocení mezigeneračních vztahů, které sejevilo téměř jako nezbytný předpoklad pro překonání závislosti na autoritách a jako jediná cesta k dosažení vlastní autonomie, není dnes klíčovou charakteristikou dospívání.**
- ▶ **Z mnoha výzkumů vyplývá, že převážná většina dospívajících si se svými rodiči „spíše rozumí“ (Petersen, 1988). Tam, kde se objevuje hodně konfliktů, jde často o situaci, kde byly problémy a střety (byť ne tak zjevné) již v dětství (Coleman, Hendry, 1999).**

➤ Tradičně se v této souvislosti zdůrazňovalo, že vliv rodičů na dospívající děti postupně klesá a narůstá význam vrstevnických vztahů. Novější výzkumy však dokládají, že **význam rodičů se sice mění, ale v zásadě neklesá** (Nurmi, 2001; Adams, Berzonsky, 2003; Macek, 2003).

➤ **snížil se význam genderových stereotypů a norem, např. v oblasti sebehodnocení dívky „dohánějí“ chlapce**

➤ **zvýšila se hodnota zábavy, volného času**

➤ **„správné“ a „dobré“ je významově stále blíže tomu, co je „silné“**

- v pozdní adolescenci „odklad závažných rozhodnutí“ (moratorium)
- zvýšila se hodnota osobního rozhodnutí, svobody a „kontroly“ nad sebou samým
- velký tlak na to „mít hodnotu“ být „uznávaný“
problém identity a hodnotového zakotvení

DOSPĚLOST

V KONTEXTU VÝVOJOVÝCH TEORIÍ A JEJÍ VARIABILITA

Scheehy (1999)

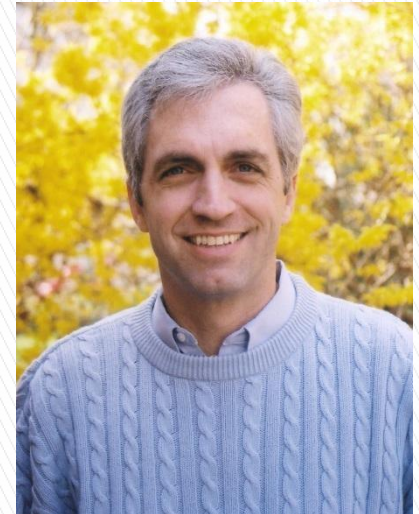
- Během jedné generace se prakticky změnil celý životní cyklus, dříve se opouští dětství, déle se dospívá i celková délka života se prodlužuje.
- Věkové hranice pro životní události se staly více pohyblivými a zdá se, že vše jakoby bylo posunuto o 5-10 let.
- vznikl tak prostor pro novou životní fázi, která je náplní 3. desetiletí života - **tranzitivní** životní fáze Mezi adolescencí a mezi mladou dospělostí

Přechod do dospělosti z pozdní adolescence

- Složitější vymezení psychosociálních aspektů dospělosti
- Co znamená být dospělý není normativně stanoveno, **dospělost závisí především na subjektivním prožívání jedince**
- **Nejvýznamnější znaky** v prožívání:
 - **Samostatnost**
 - **Relativní svoboda vlastního rozhodování a chování, spojená s odpovědností ve vztahu k druhým lidem i za svá rozhodnutí a činy**
 - **Větší sebedůvěra, sebejistota**
 - **Vědomí vlastních kompetencí, větší osobní vyrovnanost**

Jeffrey Jensen Arnett

- **Vynořující se dospělost**
- **(Emerging Adulthood)**

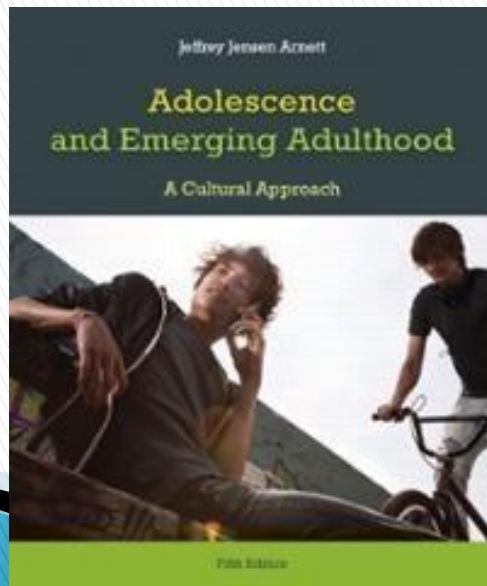
- **Emerging - dynamický, proměnlivý a nestabilní charakter**
- **Autor navrhuje, aby tato etapa byla považována za svébytné životní období a nebylo pojmáno jako součást adolescence nebo mladé dospělosti**
- **Věkově přibližně 18 -28 let.**

Vynořující se dospělost

- Vymezeno kulturně, nemá univerzální podobu, typické je spíš pro industriální země, ve kterých se převzetí role dospělého posouvá do věku cca 25-29 let, a to pod vlivem prodloužení doby profesní přípravy i posouvání věku rodičovství a vstupu do manželství.
- Nejpočetnější skupinou „vynořujících se dospělých“ tvoří vysokoškolští studenti

Typické pro vynořující se dospělé

- Lidé v tomto období se nevnímají ani jako adolescenti, ani jako dospělí
- V tomto věku velká demografická variabilita
- Někdo bydlí s rodiči, někdo sám, někdo studuje, někdo pracuje, někdo žije sám, někdo s partnerem.....

J.J. Arnett (2004) - základní rysy VD

- **1, období zkoumání, objevování identity**

(The Age of Identity Explorations)

- Touha zkoušet nové, různé role – jak v oblasti vztahů, tak v pracovním uplatnění či profesní orientaci
- Oproti jiným teoriím tvrdí, že hl. část prozkoumávání vlastní identity není v adolescenci, ale právě v tomto období

- **2, období nestability**

(The Age of Instability)

- Mladí lidé v tomto období vědí, že by měli mít alespoň rámcovou představu o tom, jakým směrem se v životě ubírat – tento plán je v tomto období mnohokrát měněn v důsledku experimentování s různými rolemi a možnostmi

• **3, Období zaměření na sebe**

(The Self- Focused Age)

- Nejsilnější zaměření se na sebe v celém životě
- Sebezaměření, soběstačnost – postaráni se sami o sebe

• **4, Období pocitu mezi**

(The Age of Feeling In- Between)

Ani A ani D

Kritéria dospělosti dosahována postupně a v rozdílném čase (převzetí zodpovědnosti, finanční nezávislost, nezávislé rozhodování, apod.ú)

• 5, Období příležitostí/experi mentace

(The Age of Possibilities)

Otevřené možnosti, velké naděje
a očekávání Experimentování
na základě vlastních
rozhodnutí a vlastní
odpovědnosti

PERIODIZACE DOSPĚLOSTI

(dle Vágnerové, 2007)

- MLADÁ DOSPĚLOST
(20-40 LET)

STŘEDNÍ DOSPĚLOST
(40-50 LET)

STARŠÍ DOSPĚLOST
(50-60 LET)

dle Langmeiera, Krejčířové, 2000

- ČASNÁ DOSPĚLOST
(od 20 -25 let)

• STŘEDNÍ DOSPĚLOST
(cca do 45 let)

• POZDNÍ DOSPĚLOST
(do 60 -65 LET)

CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY

- ZRALOST
- UPEVNĚNÍ IDENTITY – stabilní, realistické a přijatelně pozitivní sebepojetí
- SEBEREALIZACE
- INDIVIDUALISMUS – vlastní rozhodování
- IDENTIFIKACE S ROLÍ DOSPĚLÉHO
- PRODUKTIVNÍ ORIENTACE
- UPŘESNĚNÍ OSOBNÍCH CÍLŮ
- NEZÁVISLOST NA RODIČÍCH
- HLEDÁNÍ PARTNERA
- ZALOŽENÍ RODINY
- PREFESNÍ UKOTVENÍ
- EKONOMICKÁ NEZÁVISLOST

Mladá dospělost

- Období značné diverzifikace psychosociálního vývoje
- Sladění individuace a socializace
- Otevřené možnosti a jejich postupné naplňování, ale i rizika zablokování dalšího vývoje
- Větší sociální prestiž
- Větší práva i nárůst povinností
- Fáze intimity a generativity

Počátek dospělosti je charakterizován **vrcholem fyzických sil a tvořivosti**; postupně narůstá úroveň psychosociálních dovedností, zlepšuje se **schopnost odpovědného a etického jednání** a stabilizují se **základní životní postoje**.

Člověk vstupuje do manželství a zakládá rodinu - zde se projevuje současný trend zvyšování průměrného věku jedince při uzavření manželství a narození prvního dítěte (velmi přibližně se jedná o posun od věku kolem dvaceti let směrem ke třicítce).

Základními aspekty života dospělého člověka se stávají rodina, zaměstnání a případně různé záliby.

„Leitmotivem“ života osob s nižším socio-kulturním statusem bývá starost o rodinu (ve smyslu zajištění jejich existenčních potřeb, jako je např. jídlo nebo bydlení), u osob s vyšším vzděláním převládá úsilí o seberealizaci (využití svých schopností, tvůrčí aktivita).

Mezníky

- Profesní postavení
- Uzavření manželství
- Rodičovství

Mladá dospělost (charakteristika 30letých)

- Kolem **30ti let první bilancování** - plánování dalšího směřování, impulzy ke změně – přechodová fáze (krize Kristových let – srovnej quaterlife (čtvrtživotní krize))
- Fáze stabilizace zodpovědnosti a zaměření na dlouhodobé cíle
- Práce na projektu vlastní budoucnosti

V tomto věku nebývá stagnace obvyklá

Kognitivní změny v rané dospělosti

- Formální logické operace
- Myšlení ovlivňuje především zkušenost- vybírá mezi alternativami výkladu i řešení
- Myšlení se stává integrovanější
- Diverzifikace přístupu k problémům (Sternberg, 2002)
- Více je využívána fluidní inteligence (manipulace s abstraktními pojmy)
- Kontextuální relativismus - postformální myšlení
- Rozvoj metakognice
- Pragmatické myšlení
- Fáze autonomního myšlení

- Schopnost kompromisu
- Otevřenost ke změně, novým podmínkám- nejvyšší v rané dospělosti
- **Znaky postformálního myšlení** (Sternberg, 2002)
 - ❑ Sebekritika
 - ❑ Dokáže se smířit s nejednoznačností a proměnou
 - ❑ Dokáže pracovat s protiklady, umí je integrovat do jednoho celku, možnost koexistence (např. vlastnosti partnera)
 - ❑ Realismus, uvědomuje si rozpory i proměny životní reality - akceptuje kognitivní nejistotu

Trh práce

- Velká diverzifikace spojená se vzděláním a sociálním statusem
- Období profesního startu – cca 10 let
- Fáze profesního moratoria
- Fáze profesního startu bývá často spojována s tzv. šokem z reality – není ale moc typické pro skupinu VŠ (ti nemusejí být na pracovišti nejmladší, nejméně zkušení) – u VŠ: často představy o tvořivější a zajímavější práci, často nízký nástupní plat, dilema mezi osobní preferencí zaměstnání a ekonomickým přínosem
- Dnes akceptace proměnlivé a diskontinuitní kariéry
- Postupné fáze konsolidace – smíření, postupná identifikace s prac. zastavením

Profil mladého pracovníka –Vágnerová, 2008

- Plné nasazení, nadšení
- Odvaha a ochota riskovat při volbě způsobů řešení pracovní situace
- Optimismus, očekávání pozitivních výsledků (či přijatelných)
- Pocit sebejistoty – přeceňování dosažených znalostí (i ve vztahu ke starším kolegům)
- Pružnost a adaptibilita – odmítání stereotypu a rutiny
- Netrpělivost – snaha dosáhnout rychle svých cílů
- Odolnost, schopnost zvládat stres – vysoký výkon
- Realismus a pragmatismus
- Potřeba perspektivy a profesního vzestupu

Proměna emocionality

- Stabilizace emočního prožívání
- Citové prožitky častěji jednoznačné
- Obvykle převažuje pozitivní emoční ladění
- zlepšená schopnost emoční regulace
- Diferenciace emočních prožitků
- Genderová diferenciac
- Narůstá přívětivost
- Citové vztahy – citová investice, vytvoření sociální sítě vztahů - kvalita versus kvantita vztahů
- Emoční inteligence
- Orientace ve vlastních pocitech
- Emoční resilience , pokles emoční lability, otevřenost ke kontaktům, stabilita extraverze

Střední dospělost cca do 50 let

- Nejsou zde jasné milníky, vymezení
- Značná interindividuální variabilita
- Hlavními úkoly – udržení uspokojivé profesní pozice a stabilizace rodiny
- Vrchol zralosti nárůst zodpovědnosti – připravenost ji akceptovat, vrchol kompetencí
- - ve vztahu k vlastním dětem, ale i k vlastním rodičům
- Toto období není tolik nabitě životními proměnami
- Definitivně se uzavírají některé životní možnosti – např. mateřství, jiné se redukují

Střední dospělost

- Doba protikladů – vrchol sil, umění svých kompetencí využívat versus vědomí, že jedincův rozvoj je již limitovaný, blíží se doba stagnace, ubývání sil
- Téma „krize středního věku“ - časově se posouvá
- Tendence zabývat se sám sebou
- Stává se introvertnějším
- Vědomí předělu života – budoucí časové omezenosti
- Bilancování minulosti
- Mapování představ o budoucnosti
- Role stereotypu ve střední dospělosti – život je snadný, pohodlný, předvídatelný - pocit prázdnoty?
- Málo nových podnětů, nuda
- Potřeba ke změně – **moratorium středního věku** – experimentace se změnami, změna postoje k hodnotám

- Uvolňování vazby na rodinu – děti postupně opouštějí rodiče – osamostatňují se
- Generativita – tendence k přesahu vlastního života - investice do budoucího – děti, firma, veřejné dění – zanechání hodnoty po sobě
- Vědomí, že jej někdo potřebuje - osobnostní zralost
- **Přehodnocení sebepojetí**
- Tělesné změny:
- Úbytek tělesné atraktivity – genderové rozdíly
- Úbytek, ztráta plodnosti - klimakterium
- Maladaptace – popírání skutečnosti, smlouvání - iluze mládí

Starší dospělost cca do 60 let

- Vědomí, že postupně přichází proces zhoršování tělesné i psychické kondice – neodvolatelný a nevratný
- 50 let – mezník, potvrzení vl. stárnutí
- Snaží se nedělat si iluze
- Více si rozumí s lidmi stejného věku
- Změna pojetí intimacy – více zaměřena na sdílení, jistotu akceptace a opory
- Obracení se do svého soukromí (významná složka identity)
- Změna pojetí generativity – předání poznatků a zkušeností, těšení z dosaženého
- Nová role – prarodič (saturace jak generativity, tak intimacy)

Prarodič

- Příprava na odchod do důchodu – odchod do důchodu
- Osamostatnění dětí

• **SPLNĚNÍ VÝVOJOVÝCH ÚKOLŮ DOSPĚLOSTI**

Přesto někdy pocit prázdnoty

Tzv. **sendvičová pozice**

- Vymezení smyslu života – životní příběh
- reflexe stárnutí Stereotyp – jistota
- Obranné reakce – rigidita, setrvačnost, větší všímavost k vrstevníkům než k sobě (v kontextu stárnutí)
- Rodina – bezpečné teritorium
- Genderové rozdíly - změna sociálního očekávání - unifikace genderové normativity
- Smrt vlastních rodičů – biologické zrcadlo

Biologické změny

- Pozvolný úpadek tělesných funkcí
- Smyslové funkce – zrak, sluch
- Fyzická síla koordinace pohybů
- Hmotnostní změny
- Uvědomění si vlastní zranitelnosti - reflexe obav ze smrti - ožívuje se v okamžicích konfrontace s nemocí či smrti v okolí
- Mění se postoj k vlastnímu tělu a jeho fungování - obranné reakce – dokazování si x sebepozorování, opakovaná lék. vyšetření
- Tělesné změny ve vzhledu – ztráta určité hodnoty, transformace

Proces adaptace na projevy stárnutí:

- **Fáze prvních signálů stárnutí**
 - Většinou popírány, bagatelizovány
 - **Fáze smlouvání** – důl srovnání s vrstevníky
 - **Fáze přijetí reality těl. úpadku a zdůraznění jiných hodnot**

Tempo stárnutí – velké rozdíly

- Muži andropauza – pokles testosteronu – ale k sex.apetenci stačí i nízká míra hladiny - andropauza tedy není jednoznačný předěl (tak jak u žen klimakterium)

Sociální rozměr menopauzy – znehodnocení ženské role,

- subjektivní prožitek

V kognitivních změnách – úbytek flexibility, zpomalení tempa, výkyvy koncentrabilita pozornosti i krátkodobé paměti

- Bilancování profesní role – postupné uzavírání profesní kariéry – problém nezaměstnanosti v pozdní dospělosti

Proměna manželství, partnerství

- Syndrom přečpaného hnízda – mezigenerační soužití

Periodizace etapy stáří

“ Dělení dle WHO

“ 60-74 let - rané stáří

“ 75-90 let - vlastní stáří

“ 90 a více let – dlouhověkost

“ Periodizace dle Vágnerové (2008)

“ 60-75 rané stáří

“ 75 a více let – období pravého stáří

“ Periodizace dle Příhody (1974) stáří=senium

“ 60-75 – senescence

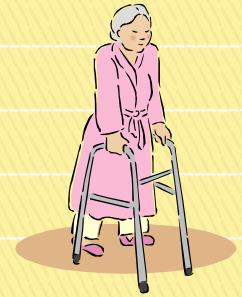
“ 75-90- kmetství

“ od 90 let – patriarchum

Demografické koreláty stárnutí

- “ Populační stárnutí – důsledek změn poměru **natality k mortalitě**.
- “ Krátkodobé výkyvy v determinantech věkové struktury – plodnost, úmrtnost, migrace (mohou stárnutí dočasně urychlit, zpomalit, zastavit)
- “ Roste střední délka života – 2011 – muži 74, 7, ženy 80,7
- “ Roste podíl lidí v důchodovém věku, klesá podíl lidí v produktivním věku – problematika i socioekonomická

Základní charakteristiky a kontexty

Otázka:

Odkdy se jedinec sám považuje za „starého“?

- Subjektivní pohled, interindividuální i genderové rozdíly (ženy 67, muži 69 – Rabušic (1998))
- Postvývojová fáze
- Involuční pochody různé intenzity – versus plasticita
- Biologický věk versus funkční věk

Nové poznatky o stárnutí mozku jsou zdrojem mírného optimismu – Smékal (2008)

- “ Je možno změny způsobené stárnutím oddálit? - Ano, začneme-li v mládí*
- “ Jakou úlohu v dynamice změn má životní styl? - Značnou.*
- “ Výzkumy neuropsychologů, potvrzují, že aktivní duchovní a duševní život a zdravá životospráva dokáží kompenzovat i eventuelní vliv genetické dispozice.*

Publikace „*Paradoxy moudrosti*“ amerického neuropsychologa ruského původu E. Goldberga (2006)

- stárnutí mozku nemusí nutně znamenat pokles mentální výkonnosti.

- “ Tomuto problému se autor věnuje v řadě rovin - historické, kulturní, psychologické a neurologické a doplňuje je příklady ze života historických osobností.
- “ Zabývá se funkcemi obou hemisfér a oproti dosavadnímu tvrzení zdůrazňuje nový vědecký poznatek, že i mozkové buňky se obnovují.
- “ V závěru přináší kniha náměty, s jejichž pomocí lze stárnutí mozku zpomalit či dokonce odvrátit.
- “ (Převzato z přednášky prof. Smékala, 2008. Litomyšl)

Problémy stáří podle psychologa Zbyňka Galvase

- “ stáří, jako kterékoliv jiné životní období, má své potřeby fyzické, psychické, sociální a spirituální, proto veškerá poskytovaná pomoc či péče musí tyto potřeby respektovat, ne-li z nich přímo vycházet,
- “ stáří není samo o sobě nemocí, i když bývá často nemocemi provázeno,
- “ involuční proces a úbytek sil není univerzální ani stejný u všech jedinců ani u všech fyzických a psychických funkcí jednotlivé osoby,
- “ izolovat vliv faktoru stáří od vlivu jiných faktorů je velmi těžké, není proto snadné určit, co je způsobeno věkem a co faktory jinými, zatímco věkové faktory nelze změnit, jiné vlivy zpravidla ano.

Zlomové životní události vyššího věku – nutnost adaptace

- “ Osamostatnění dětí
- “ Narození vnoučat – změna rolí – prarodič
- “ Menopauza – 1. signál u žen – změna sebepojetí
- “ Věkový handicap při hledání zaměstnání
- “ Odchod do důchodu – fáze 1-2 roky vyrovnání, maladaptace „syndrom 4 stěn“
- “ Snížená fyzická i psychická výkonnost
- “ Fyzické změny - vrásky, šedé vlasy
- “ První chronické onemocnění (např. nové brýle)
- “ Úmrtí rodičů, vrstevníků, partnera – míra spokojenosti se vztahy
- “ Neschopnost sebeobsluhy – postupná závislost na druhých, vztahová asymetrie
- “ Ztráta soukromí – např. instituce (DD, LDN)
- “ Tyto (i jiné) otázky může pomoci reflektovat **gerontopsychologie** - aplikovaná psychologická disciplína

Stárnutí a stáří je osmou etapou, pro kterou je vývojovým úkolem **dosažení moudrosti**.

Je výsledkem zápasu mezi **úsilím o integritu** a rozkladnými silami nepřijemností zdravotních, sociálních i psychických.

Není-li integrity dosaženo, upevní se v osobnosti seniora zoufalství a beznaděj, což je často okolím zpracováno v projevech nezájmu a opovržení, které uvedené pocity ještě fixují.

Vyrovnaní s vlastním životem usnadňuje i **přijetí smrti** jako jeho nevyhnutelného důsledku – maladaptace – **strach ze smrti**

Starší člověk potřebuje hodnotit svůj život pozitivně pojetí života jako celku, který měl smysl . Přijetí i vlastní nedokonalosti, vyrovnaní s tím, co se mu v životě nepodařilo, apod.

Dosažení integrity viz Erikson (dle Vágnerové a Říčana)

- “ **Pravdivost k sobě samému** – postoj k vlastnímu stáří, bilancující charakter
- “ **Smíření**
- “ **Stabilizace a generalizace postoje k životu** (prožitá zkušenost umožňuje nadhled)
- “ **Kontinuita** - (generační posloupnost – sdílení ve vazbě k minulým i budoucím generacím) – výsledky generativity i intimity

Kvalita života – motto

Není ani tak důležité přidávat
léta k životu
jako život k létům!

Kvalita života v kontextu fyziologických a kognitivních změn

obvykle spojeno s následujícími nežádoucími změnami:

- “ 1. **zvýšená vnímavost vůči různým zevním podnětům**
(„oslabené zdraví“, kdy je třeba věnovat větší pozornost svojí „fyzické schránce“)
- “ 2. **pokles řady fyziologických funkcí** (snížená tvorba žaludeční či pankreatické šťávy, pokles funkčnosti střev, srdce, plic, nervového systému...)
- “ 3. **pokles určitých funkcí mozkové tkáně** (ztížené pamatování, zhoršené vybavování si určitých poznatků, zapomnětlivost, snížená orientace, „zmatenost“ a podobně)
- “ 4. **pokles funkční tkáně ve svalové oblasti** (úbytek aktivní svalové tkáně – úbytek váhy i výšky)
- 5. **v pozdějších věkových obdobích se objevuje také určitá ztráta schopnosti samostatného rozhodování** (zejména ve složitějších situacích), či určité problémy spojené se „sebeobsluhou“)

*Jde o dvě skupiny problémů, které jsou navzájem úzce propojené. **Je to délka života, a jeho kvalita.** Právě kvalita života seniorů nebyla do nedávné doby tolik v popředí pozornosti, ale situace se naštěstí v tomto směru radikálně mění. - **i s rozvojem paliativní péče**
(Podle Doc. MUDr. L. Kužely)*

Změny ve stáří

- “ **Změny nebývají rovnoměrné**
 - “ změny myšlení,
 - “ změny paměti,
 - “ změny somatické – úbytek kompetencí – **polymorbidita**,
 - “ změny v hodnotách,
 - “ názorová ulpívavost, tendence k dogmatismu
 - “ přednost rutině a stereotypu,
 - “ rigidita ve vztazích,
 - “ podezíravost a nedůvěra (někdy až paranoia)
 - “ často nepochopitelná naivita – viz film **Šmejdi**
-
- “ **Starý člověk potřebuje mít saturovanou potřebu užitečnosti, potřebnosti**

Co senioři vyžadují od okolí – Smékal (2008)

- “ Pochopení
- “ Toleranci
- “ Vstřícnost
- “ Přiměřené tempo – spíše pomalejší
- “ Opakování (sami svá sdělení často opakují)
- “ Trpělivost
- “ Mluvit na ně – viz nedoslýchavost
- “ Naslouchat jim

Diskriminace stárnoucí generace

Ageismus

- “ Stereotypizování a diskriminace lidí na základě jejich stáří
- “ Ageismus můžeme chápat jako proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich věk
- “ Problematika souvisí i s pracovní diskriminací populace 50+

Zdroje ageismu

- “ Demografické trendy stárnoucí populace vyspělých zemí.
- “ Segregace lidí různých skupin na základě věku.
- “ Obecná devalvace tradic.
- “ Rychlé sociální změny postmoderní informační společnosti.
- “ Vývoj technologií vyžadujících rychlou změnu a nové přístupy ve vzdělávání.
- “ Kult mládí, společensky přeceňovaný mladistvý zevnějšek.
- “ Přijetí teze, že stáří je neúčinné.
- “ Preference hodnot individualismu a nezávislosti.
- “ Masmediální podpora ageismu, gerontofobie.

Týrání seniorů – extrémní forma ageismu

Syndrom EAN – Elder Abuse Neglect

- “ 15. červen je Den boje proti týrání seniorů.
- “ Týrání, zneužívání a zanedbávání seniorů je, když opakovaně dochází k agresivnímu chování nebo nedostatečné aktivitě vůči staršímu člověku, což má za následek jeho utrpení fyzické nebo psychické.
- “ Formy týrání seniorů: fyzické, psychické a emocionální, sexuální, finanční, týrání zanedbáváním, týrání v institucionální péči

Typické zdravotní potíže a nemoci

- “ Problém termoregulace
- “ Problém oběhového systému – tlak, srdeční činnost, apod.
- “ Problematika spánku – často nespavost
- “ Problémy s motorikou – závratě, koordinace pohybů
- “ Téma bolesti - kosterní a svalový aparát
- “ Problematika metabolismu - riziko dehydratace a malnutrice
- “ Snížení sensorických funkcí – zrak, sluch
- “ Řečové problémy – aktivní slovní zásoba, plynulost řeči, srozumitelnost řeči...
- “ Větší riziko úrazu
- “ Změny kůže
- “ Změny v obranyschopnosti organismu
- “
- “ Tedy nejen mediální obraz – Alzheimerova demence a Parkinsonova nemoc

Umírání, smrt- 5 fází smířování se se ztrátou podle Elisabeth Kübler- Rossové

“ ŠOK, POPÍRÁNÍ

“ „Ne já ne, pro mne to neplatí. „To není možné“. „To je určitě omyl.“Zaměnili výsledky.“

“ *Neopustit, zůstat na blízku. Navázat kontakt, získat důvěru.*

“ AGRESE

“ HNĚV, VZPOURA

“ „Proč zrovna já?“ „Čí je to vina?“ „Vždyť mi nic nebylo.“

Zlost na zdravé lidi, zdravotníky.

“ *Dovolit odreagování, nepohoršovat se.*

“ SMLouvÁNÍ

“ VYJEDNÁVÁNÍ

“ Hledání zázračných léků, léčitelů, diet. Ochota zaplatit cokoliv. Činí velké sliby.

“ *Maximální trpělivost. Pozor, nenaletět „uzdravovacím“ podvodníkům.*

“ DEPRESE

“ SMUTEK

“ Smutek z utrpěné ztráty. Smutek z hrozící ztráty. Strach o zajištění rodiny.

“ *Trpělivě naslouchat, pomoci urovnat vztahy, pomoci hledat řešení.*

“ SMÍŘENÍ

“ SOUHLAS

“ Vyrovnání, pokora, skončil boj, je čas loučení. Dokonáno jest.“

“ *Mlčenlivá lidská přítomnost, držet za ruku, utřít slzu. Rodina možná potřebuje pomoc víc než pacient!*